

CEZA MUHALEMESİNDE HÜKÜM VERME SÜRECİNE METODOLOJİK BİR BAKIŞ

A Methodological Perspective to the Process of Judgement-Making in Criminal Procedure

İsmail ÇINAR*

Özet

Ceza muhakemesinde hüküm, hüküm veren makam açısından yapılacak her şeyin yapıldığını gösteren nihai karardır. Hükümün beraat ve mahkûmiyet başta olmak üzere bazı türleri bulunmaktadır. Hüküm iki farklı şeyin karşılaştırılarak bir sonuca varılmasını ifade eder. Ceza muhakemesinde hüküm verme sürecini hâkimin hukuku olaya uyguladığı süreç olarak tanımlamak mümkündür. Bu süreçte hâkim, bir ya da daha fazla soyut kanuni normu somut olaya uygulamak suretiyle bir hukuki sonuç elde etmeyi hedefler. Hüküm verme süreci, metodolojik olarak mantıki kıyas formatında yapılan üç kıyasın yapılması şeklinde ilerler. Bu üç kıyasın tamamlanması ile hüküm verme süreci de nihayete ermektedir. Bu kıyaslardan ilki tasımlama, ikincisi altlama ve sonuncusu da hukuki kıyas adını alır. Tasımlamanın sonuç önermesi altlamanın küçük önermesini, altlamanın sonuç önermesi ise hukuki kıyasın küçük önermesini oluşturmaktadır. Tasımlamada maddi gerçek bulunurken altlamada hukuki gerçek de bulunur ve maddi gerçeğe uygulanır. Hukuki kıyasın büyük önermesinin oluşturulması ile geriye sadece uygulanacak hukuki sonucun ne olacağını belirlenmesi kalır. Bu ise hükümden başkası değildir.

Anahtar Kelimeler: Hüküm, Hukuki Kıyas, Delil, Altlama, Yorum.

Abstract

In criminal proceedings, the judgement is the final decision that shows that everything to be done has been done. There are some types of judgement, especially acquittal and conviction. Judgement refers to the comparison of two different things and reaching a conclusion. It is possible to define the process of judgement-making in criminal procedure as the process by which the judge applies the law to the case. In this process, the judge aims to obtain a legal result by applying abstract legal norms to the concrete case. The sentencing process proceeds methodologically in the form of three syllogisms. With the completion of these three syllogisms, the process of judgement is finalised. The first of these syllogisms is called syllogism, the second one is called subsumption, and the last one is called legal syllogism. With the establishment of the major proposition of the legal syllogism, only the determination of the legal result to be applied remains. This is none other than the judgement.

Keywords: Judgement, Legal Syllogism, Evidence, Subsumption, Interpretation.

➤ Bu makale Etik Kurul iznine tabi değildir/This article is not subject to Ethics Committee permission.

➤ Makale Geliş Tarihi/Article Received Date: 11.08.2020

➤ Yayın Kurulu Kabul Tarihi/Editorial Board Acceptance Date: 28.09.2023

* Dr. Öğr. Üyesi, Türk-Alman Üniversitesi Hukuk Fakültesi, ismail.cinar@tau.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0002-5086-5219>.

GİRİŞ

Ceza muhakemesinin amacı maddi gerçeği ortaya çıkarmaktır¹. Maddi gerçeğin ortaya çıkarılması sadece maddi sorunun çözümüdür. Ancak hükmün verilebilmesi için hukuki sorunun da çözülmesi gerekir². Maddi gerçeğin hukuki gerçek kapsamına alınması şeklinde gerçekleşen bir akıl yürütme faaliyeti ile suç tipinin gerçekleşip gerçekleşmediği belirlenir. Bu belirlemeden sonra geriye sadece gerçekleştiği tespit edilen suç olayına ilgili hukuki sonucu bağlamak, dolayısıyla hükmü vermek kalır. Hüküm ise geleneksel görüşe göre hukuki kıyas adı verilen bir akıl yürütme yolu ile verilir.

Hüküm, ceza muhakemesinin sonunda verilen, hükmü veren makam açısından yapılacak her şeyin yapıldığını ve görülen işten el çekilmesi gerektiğini gösteren nihai karardır. Usulün esasa mukaddem olması anlayışı ile hükmün kurulmasını metodolojik olarak ele almak, ceza muhakemesinde verilen kararların isabetliliğine ve gerekçeli olmasına, ayrıca doğru hükme varmanın objektif standartlara oturtulmasına hizmet eder düşüncesindeyiz³. Zira hüküm bir mantık faaliyetidir⁴. Bu sebeple makalede hükmün kurulmasının metodolojik aşamalarını göstermek amaçlanmıştır. Bu itibarla önce genel olarak hüküm üzerinde durulacak, akabinde hüküm verme süreci metodolojik açıdan ele alınacaktır. Bu bağlamda her biri müstakil çalışmalara konu olabilecek boyutta detaylı izahlar gerektiren metodolojik aşamalar detaya girmeden gösterilecek ve böylece aralarındaki mantıki ilişki ortaya konacaktır.

I. GENEL OLARAK HÜKÜM

A. ANLAMI

Hüküm, Arapça kökenli bir sözcük olup⁵ dilimize geçen ve hukukta da sıkça kullanılan hâkim (hüküm veren kişi), mahkeme (hüküm verilen yer), muhakeme (en az iki tarafın katıldığı hüküm arayış süreci), mahkûm (aleyhine hükmedilen kişi-hükümlü) gibi sözcüklerle aynı kökten (*hukm*) gelir⁶. Genel dilde hüküm sözcüğünün birkaç anlamı vardır. Egemenlik, aynı veya benzer nitelikte olma ve önem, bu an-

¹ Nurullah Kunter, Feridun Yenisey and Ayşe Nuhoğlu, *Muhakeme Hukuku Dalı Olarak Ceza Muhakemesi Hukuku* (18th edn, Beta Basım Yayım 2010) 23, 26; Ali Kemal Yıldız, 'Ceza Muhakemesinde İspat ve Delillerin Değerlendirilmesi' (Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü 2002) 87; Metin Feyzioğlu, *Ceza Muhakemesinde İspatın Ölçütü Olarak Vicdani Kanaat* (İslik Yayınları 2015) 110; Hakan Karakehya, *Ceza Muhakemesinde Maddi Gerçeğin Tespiti* (Savaş Yayınları 2016) 14, 15.

² Kunter, Yenisey and Nuhoğlu (n 1) 71; Feyzioğlu (n 1) 108.

³ Kastımız salt mantıki yaklaşımların hükmün gerekçelendirilmesi için yeterli olması değil, bilakis mantıki yaklaşımın gerekçelendirmeye katkıda bulunmasıdır. Krş.. Robert Alexy, *Theorie Der Juristischen Argumentation* (Suhrkamp 1983) 17 vd.

⁴ Faruk Erem, *Ceza Usulü Hukuku* (5th edn, Sevinç Matbaası 1978) 528; Hüküm esasen bir mantık faaliyeti olsa da hislerin, iradenin ve sezgilerin de hükümde rolü olduğunu belirtmek gerekir. Bkz. Kunter, Yenisey and Nuhoğlu (n 1) 62.

⁵ <https://www.etimolojiturkce.com/arama/hukum>; ayrıca detaylı açıklamalar için bkz. Günel Kurşun, *Ceza Muhakemesinde Hüküm* (Seçkin Yayıncılık 2016) 32 vd.

⁶ Detaylı bilgi için bkz. <https://www.etimolojiturkce.com>.

lamlardandır. Hüküm denince ilk anlaşılan anlamları, yargı veya karar anlamlarıdır. Bu bağlamda hüküm, bir konu hakkında varılan yargı veya verilen karar demektir⁷. Hüküm vermek ise iyice düşünerek bir karara varmak anlamına gelmektedir⁸.

Ceza muhakemesinde farklı karar türleri vardır. Duruşma aşamasının başlama-sından bitimine kadar verilebilen muhtelif kararlara ara karar, bu suretle varılan nihai karara da son karar denmektedir⁹. Sözcük anlamı dikkate alındığında her karara hüküm denebilir. Ancak ceza muhakemesinin bir terimi olarak her karara değil, sadece son karara hüküm denir. Dolayısıyla ceza muhakemesinde hüküm, yargılama makamının duruşmanın sonunda önündeki uyumsuzluk hakkında verdiği, uyumsuzluktan el çekmesi ile neticelenen son karar şeklinde tanımlanabilir¹⁰. Ceza Muhakemesi Kanunu (CMK) m. 223'te¹¹ de hüküm, duruşmanın sona erdiği açıklandıktan sonra verilen karar olarak kabul edilmiş ve dolayısıyla son karar anlamında kullanılmıştır. Hukuk Muhakemeleri Kanunu m. 294/1'de yapılan tanım da sadece davanın esasını çözen son kararlara hüküm denmiştir¹². Hâlbuki ceza muhakemesinde uyumsuzluğun esasına taalluk etmeyen düşme gibi bazı kararlar da m. 223 gereği hüküm olarak nitelendirilmiştir¹³. Dolayısıyla ceza muhakemesinin bir kavramı olarak dikkate alındığında her hüküm aynı zamanda bir karardır. Hâl-buki her karar bir hüküm değildir.

Hükümün son karar olması kararı veren yargılama makamı açısındandır. O makamın hükme konu uyumsuzluktan el çekmesine yol açar. Verilen hükme karşı kanun yollarının açık olması, hükümün kesinleşmesine engeldir. Bu sebeple hükümün verilmesi ile ceza muhakemesinde kovuşturma aşaması sona ermemektedir (m. 2/1-f). Hüküm, kanun yollarına belirlenen süre içerisinde başvurulmaması ya da kanun yollarına başvurulmuşsa gerekli sürecin tamamlanmasından sonra kesinleşir¹⁴. Kesinleşme, hükmü hüküm yapan unsur değil, hükümün hukuk dünyasında etki doğurmasını sağlayan bir koşuldur¹⁵.

⁷ Türk Hukuk Kurumu, 'Türk Hukuk Lûgatı' 136; Abdullah Demir, *Hukukî Terimler Sözlüğü* (Astana Yayınları 2017) 482.

⁸ Cengiz Yelbaşı, *Fransızca-İngilizce-Almanca Karşılıklarıyla Ansiklopedik Hukuk Sözlüğü* (Sim Matbaacılık 2014) 255.

⁹ Mustafa Artuç, *Hüküm Kurma Sanatı* (11th edn, Adalet Yayınevi 2020) 32, 37.

¹⁰ Yener Ünver and Hakan Hakeri, *Ceza Muhakemesi Hukuku* (19th edn, Adalet Yayınevi 2022) 666; Nur Centel and Hamide Zafer, *Ceza Muhakemesi Hukuku* (16th edn, Beta Basım Yayım 2019) 824; Veli Özer Özbek, Koray Doğan and Pınar Bacaksız, *Ceza Muhakemesi Hukuku* (15th edn, Seçkin Yayıncılık 2022) 700; Koray Doğan, 'Ceza Muhakemesinde Hüküm' [2008] *Ceza Hukuku Dergisi* 171, 172.

¹¹ Kanun ismi yer almadan m. şeklindeki gösterimlerde Ceza Muhakemesi Kanunu'na (CMK) ait hükümler anlaşılacaktır.

¹² Eyüp Sabri Erman, 'Hüküm Nedir, Nasıl İttihaz ve Tefhim Olunmalıdır?' (1974) 65 *Adalet Dergisi* 1, 1.

¹³ Bu tarz kararlara literatürde şekli anlamda hüküm de denmektedir. Bkz. Doğan (n 10) 190 vd.

¹⁴ Karakehya (n 1) 68.

¹⁵ Mert Asker Yüksektepe, *Ceza Yargılamasında Hüküm ve Gerekçe* (Platon Plus Yayıncılık 2021) 20, 21.

B. ÇEŞİTLERİ

Ceza muhakemesinde farklı hüküm çeşitleri bulunmaktadır. Bunlar m. 223/1’de “*Beraat, ceza verilmesine yer olmadığı, mahkûmiyet, güvenlik tedbirine hükmedilmesi, davanın reddi ve düşmesi kararı*” olarak sayılmıştır. Bunlara m. 223/10’da sayılan *görevsizlik kararının* da eklenmesi gerekir¹⁶. M. 223/8’de sayılan *durma kararı* ise bir son karar olmadığından hüküm sayılamaz¹⁷. Hükümün çeşitleri kanunda sınırlı sayıda sayılmıştır. Dolayısıyla adli yargı içindeki görevsizlik kararı ve yetkisizlik kararı gibi kararlarda olduğu gibi mahkemenin işten el çekmesi ile neticelenen her karar, hüküm değildir. Hüküm çeşitlerini sayan bu düzenleme, verilen karara karşı başvurulabilecek kanun yolları açısından bir tasnif yapmış, temyiz ve istinaf kanun yoluna tabi olan son kararları hüküm saymıştır¹⁸.

Hükümün çeşitleri arasında usule ve esasa ilişkin hüküm şeklinde bir ayırım yapılmaktadır. Uyuşmazlığın esasını çözen hükümlere esasa ilişkin, uyuşmazlığın esasını çözmeyen hükümlere de usule ilişkin hüküm denmektedir¹⁹. Sanık hakkında verilen beraat, mahkûmiyet, ceza verilmesine yer olmadığı ve güvenlik tedbiri kararları esasa ilişkin; aynı sanık hakkında önceden verilmiş bir hüküm ya da açılmış bir davanın bulunması hâlinde verilen davanın reddi, TCK’daki düşme sebeplerinin varlığı ya da soruşturma veya kovuşturma şartlarının gerçekleşmeyeceğinin anlaşılması üzerine verilen davanın düşmesi ve adli yargı dışındaki bir yargı merciine yönelik görevsizlik kararları ise usule ilişkin hükümlerdir.

İfade edelim ki tüm bu son kararlar kanunen hüküm olduklarından hüküm verme süreci hepsi için işleyecek ve takip edilmesi gereken metodolojik yöntem takip edilecektir. Hüküm olduklarından bu kararlardan birinin verilmesi demek, yargılama makamının bir kanaate varmış olması demektir. Hepsinde de takip edilmesi gereken metodolojik yöntem, aşağıda detaylıca ele alınacağı üzere aynıdır.

C. UNSURLARI

Tüm hüküm çeşitlerinde yer alması gereken bazı unsurlar bulunmaktadır. Bu unsurlar CMK’da (m. 225, 230, 232) sayılmıştır. Bu unsurlar hükümün konusu, gerekçesi ve sonucudur²⁰.

Hükümün ilk unsurunu konusu oluşturmaktadır. Hükümün konusunu, m. 225’te yer aldığı üzere, iddianamede unsurları gösterilen suçla ilişkin fiil ve bu fiilin faili

¹⁶ Hüküm çeşitlerine dair ayrıntılı bilgi için bkz. Ünver and Hakeri (n 10) 666 vd.

¹⁷ Kunter, Yenisey and Nuhoğlu (n 1) 1500; Ünver and Hakeri (n 10) 674; Kurşun (n 5) 166; literatürde ‘durma’ kararını da hüküm olarak kabul edenler bulunmaktadır. Örn. bkz. Murat Balcı, ‘Ceza Muhakemesinde Hüküm ve Türk Ceza Kanununda Kabul Edilen Suç Teorisi (CMK M. 223)’ (2012) 7 Terazi Hukuk Dergisi 14, 17; Doğan (n 10) 178.

¹⁸ Artuç (n 9) 38; Yüksektepe (n 15) 65.

¹⁹ Yüksektepe (n 15) 18, 64; Doğan (n 10) 178; Elif Bekar, ‘Ceza Muhakemesinde Hüküm Çeşitleri’ (2017) 75 İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası 15, 20.

²⁰ Krş. Kunter, Yenisey and Nuhoğlu (n 1) 71.

oluşturmaktadır. Bu fiilin suç teşkil edip etmediği, suçun tüm unsurlarının somut olayda gerçekleşmesine bağlıdır. Bu sebeple suç olayı bir bütün olarak ele alınmalıdır. Ancak suç olayı, fiil merkezli olarak ele alınmalı, farklı fiillerin bulunması hâlinde farklı suç olaylarının bulunduğu kabul edilmelidir. Bu ayırım içtima konusunda önem arz etmektedir. Dolayısıyla iddianamede gösterilen fiil ya da fiillerin ilgili olduğu suç ya da suçların işlenip işlenmediği konusunda önem arz eden tüm olguların suç olayının parçaları olarak nitelendirilmesi ve dikkate alınması gerekir. Bu sebeple hükmün konusunu belirli bir fiile ilişkin olan suç olayının tamamı ve bu fiilin faili olarak kabul etmek yerinde olacaktır²¹. Bu fiilin iddianamede ya da savunma makamınca nasıl nitelendirildiği ise hâkimi bağlamamaktadır (m. 225/2). Fiilin suç teşkil etmesi ya da etmemesi açısından gerekli olan somut olaya ilişkin tüm detaylara hükümde yer verilmelidir²². Her fiil değil, sadece iddianamede unsurları gösterilen suça ilişkin fiil hükme konu olabilir²³. Bu husus, “*davasız yargılama olmaz*” ilkesinin bir gereğidir. Ayrıca iddianame ile kim hakkında dava açılmış ise sadece onun hakkında karar verilebilir²⁴. Hükmün konusu ile ilgili çözümlenmesi gereken iki sorun vardır: maddi ve hukuki sorun. Olaya ilişkin sorunlara maddi, olaya uygulanacak normlara ilişkin sorunlara da hukuki sorun denir²⁵.

Hükmün ikinci unsuru gerekçedir. Hükmün gerekçesi neden ve nasıl hüküm verildiğinin cevabını teşkil eder. Anayasa (m. 141) ve CMK’ye (m. 34) göre verilen tüm kararların ve karşı oyların gerekçeli olması şarttır. Genel anlamda gerekçe, belirli bir önermeyi ispatlama veya çürütme noktasında başvurulmuş bir akıl yürütme faaliyetidir²⁶. Ceza muhakemesinde ise gerekçe, verilen kararın dayanaklarının akla, hukuka ve dosya içeriğine uygun açıklanmasıdır²⁷. Dolayısıyla gerekçe hükmün sonuç kısmının mantıksal dayanağıdır²⁸. Bu sebeple gerekçeye mantıki delil de denir²⁹. Öyleyse gerekçe, hükümden hareketle belirlenmemeli; aksine hüküm gerekçeden hareketle belirlenmelidir. Dolayısıyla hüküm gerekçenin bir sonucudur; sebebi değildir. Hüküm meşru yolun takibi ve geçerli öncüllerin kıyaslanması ile elde edilen bir sonuçtur. Verildikten sonra gerekçesini oluşturmak, hükmün mantığına aykırıdır. Ancak bu, zamansal olarak gerekçenin hükmün açıklanmasından sonraya bırakılmaması olarak anlaşılmalıdır. Nitekim gerekçenin tutanağa geçirilmesi hükmün açıklanmasından sonraya bırakılabilmektedir (m.232/2). Ge-

²¹ Feridun Yenisey and Ayşe Nuhoglu, ‘Ceza Muhakemesi Hukuku’ (Seçkin Yayıncılık 2020) 511; Yüksektepe (n 15) 245.

²² Doğan (n 10) 174.

²³ Yarg. CGK. 17.06.2014, 658/330.

²⁴ Artuç (n 9) 43; Yüksektepe (n 15) 20; Kurşun (n 5) 42.

²⁵ Kunter, Yenisey and Nuhoglu (n 1) 71; Feyzioğlu (n 1) 108; Kurşun (n 5) 69.

²⁶ Erdal Yerdelen, *Hükmün Gerekçesi* (Adalet Yayınevi 2015) 55.

²⁷ Yarg. CGK. 21.05.2002, 95/252; Yarg. 23. CD. 14.10.2015, 14294/5159.

²⁸ Yarg. CGK. 07.02.2012, 273/19.

²⁹ Kunter, Yenisey and Nuhoglu (n 1) 73.

rekçenin sonra açıklanması, hükmün sonucuna uygun bir gerekçenin bulunması anlamına gelmemelidir. Verilen hükmün hukuka uygun olarak verilip verilmediği ancak gerekçeden anlaşılabilir. Gerekçesiz hüküm, adil yargılanma hakkını ihlal eder. Gerekçesiz hükümler kanun yollarında hukuka kesin aykırılık hâllerindedir (m. 289/1-g). Gerekçe soyut değil, somut olmalı; gerekçede hükme nasıl varıldığı, hangi delillerin neden ve nasıl değerlendirildiği, akla uygun olarak gösterilmelidir.

Hükmün son unsuru ise sonuçtur. Verilen hükmün ne olduğu sorusu, sonuç kısmında cevabını bulur³⁰. Hüküm fıkrasında m. 223'e göre verilen kararın ne olduğu, uygulanan kanun maddeleri, verilen cezanın miktarı, kanun yollarına başvuru ve tazminat isteme olanağının bulunup bulunmadığı, başvuru olanağı varsa süresi ve mercii, tereddüde yer vermeyecek şekilde açıkça gösterilir.

D. SÜRECİ

Tüm hüküm verme faaliyetlerinde zihinsel bir süreç söz konusudur. Zira hüküm iki farklı şeyin karşılaştırılarak bir sonuca varılmasını ifade eder³¹. Yeşil ışıkta geçmek üzere hazırlanan sürücü zihninde aracı sürmek eylemine yol açan bir karar verir. Bu kararı verirken sürücü ışığın yeşil olmasını, yeşil ışıkta geçilebileceği bilgisi ile karşılaştırır ve geçilebileceği sonucuna varır. İşte bu sonuç bir hükümdür. Tüm hükümlerde bu kadar yalın olmasa da benzer bir süreç söz konusudur. Bu süreç esasen bir akıl yürütme faaliyeti şeklinde cereyan eder. Bu akıl yürütmede daima iki öncül ve bir sonuç bulunur. Öncüllere büyük ve küçük önerme, sonuca da sonuç önerme demek mümkündür³². Mantıkta bu akıl yürütmenin adı kıyastır (*Syllogismus*). Mantıki kıyasta amaç, öncüllerden hareketle mantıki sonuca varmaktır³³. Buradaki kıyası, hakkında hüküm bulunmayan bir olaya, benzer olaylar için verilen hükmün uygulanmasını sağlamak için başvuru olan *analoji* anlamındaki kıyas ile karıştırmamak gerekir³⁴.

Hüküm verme süreci dar ve geniş anlamda olmak üzere iki şekilde anlaşılabilir. Ceza muhakemesinde duruşmanın bitmesinden sonra başlayan (m. 223/1), bir müzakere sürecini de ihtiva eden (m. 227-229) ve karar safhası olarak da nitelendirilen³⁵ sürece dar anlamda, buna ilaveten duruşmayı da ihtiva eden sürece geniş anlamda hüküm verme süreci denebilir. Ceza muhakemesinde hüküm verme süre-

³⁰ Kurşun (n 5) 71.

³¹ Feridun Yenisey, *Uygulanan ve Olması Gereken Ceza Muhakemesi Hukuku, Duruşma ve Kanun Yolları* (2nd edn, Beta Basım Yayın 1990) 146; Balı (n 17) 14; Yerdelen (n 26) 26.

³² Krş. Yenisey (n 31) 146.

³³ Abdullah Demir, *Hukuk Metodolojisi* (Astana Yayınları 2016) 95.

³⁴ Ceza kanununun yorumunda yasak olan bu anlamdaki kıyas için bkz. Fuat Altuntaş, *Hukukta Akıl Yürütme Yürütme Yöntemi Olarak Kıyas (Analoji)* (On İki Levha Yayıncılık 2021) 5 vd.; Demir (n 33) 186 vd.

³⁵ Ünver and Hakeri (n 10) 662.

cini hâkimin hukuku olaya uyguladığı süreç olarak tanımlamak mümkündür³⁶. Hâkimin hukuku olaya uygulaması karar safhasında şekillense de bu safhada başlayıp sona eren bir süreç değildir. Bu sebeple hüküm verme sürecini makalemizde hâkimin hukuku olaya uyguladığı sürecin tamamını ifade etmek için kullanacağız. Hukuk metodolojisi de esasen bu süreç ile ilgilenmektedir. Bu süreçte hâkim, bir ya da daha fazla soyut kanuni normu somut olaya uygulamak suretiyle bir hukuki sonuç elde etmeyi hedefler. Hukukun olaya uygulanmasında bir hukuki sonuç, mantıki kıyasta da mantıki sonuç hedeflendiğinden, hukukun olaya uygulanması sürecinde geleneksel olarak mantıki kıyas (*Syllogismus*) baz alınmıştır³⁷. Kıyas genel hükümlerden özel durumlarla ilgili hükümler çıkarma sanatıdır ve iki öncül ile bir sonuçtan oluşur. Buna mantıki kıyas denmesinin sebebi, salt bir akıl yürütme metodu olması sebebiyledir. Hukukun uygulanmasında başvurulması durumunda ise bu kıyasa *hukuki kıyas* denmektedir (*juristischer Syllogismus* veya *Justizsyllogismus*)³⁸. Hukuki sonucun belirlenmesine kadar devam eden hukukun olaya uygulanması sürecinin daha iyi anlaşılabilmesi için süreç, biri kasten yaralama diğeri hırsızlık olmak üzere iki örnekle somutlaştırılacaktır.

Örnek 1: B kişisi, kendisine ait arkalıği olan dört ayaklı bir oturma eşyasının A kişisi tarafından rızası olmadan alınıp götürdüğünü görmüştür.

Örnek 2: B kişisi, A kişisinin parmaklarını sıkıca kapatmış olarak elini sert bir şekilde yüzüne vurduğunu görmüştür.

Bu iki örnek özelinde hukuki kıyasta büyük, küçük ve sonuç önermeler şunlardır:

Büyük Önerme: Suç tipi (T) herhangi bir olayda (O) gerçekleşmişse, bu olay (O) hakkında hukuki sonuç (S) uygulanır.

Örnek 1 için: Zilyedinin rızası olmadan başkasına ait taşınır bir malı, kendisine veya başkasına bir yarar sağlamak maksadıyla bulunduğu yerden alan kimseye bir yıldan üç yıla kadar hapis cezası verilir (TCK m. 141/1).

Örnek 2 için: Kasten başkasının vücuduna acı veren veya sağlığının ya da algılama yeteneğinin bozulmasına neden olan kişi, bir yıldan üç yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır (TCK m. 86/1).

Küçük Önerme: Suç tipi (T) bir olay (O) tarafından gerçekleştirilmiştir; yani O, T'nin kapsamına girer.

Örnek 1 için: A, B'ye ait taşınır bir malı bulunduğu yerden almıştır.

Örnek 2 için: A, B'nin vücuduna acı vermiştir.

³⁶ Karl Engisch, *Logische Studien Zur Gesetzesanwendung* (3rd edn, Carl Winter 1963) 3 vd.

³⁷ Thomas Heidingsfelder, *Der Umgekehrte Subsumtionsirrtum* (Duncker & Humblot 1991) 19 vd.; Engisch (n 36) 6 vd.; Karl Larenz, *Methodenlehre Der Rechtswissenschaft* (6th edn, Springer 1991) 271 vd.

³⁸ Larenz (n 37) 271, 272; Engisch (n 36) 6 vd.; Heidingsfelder (n 37) 19, 20.

Sonuç Önerme: Suç olayı (O) için hukuki sonuç (S) uygulanır.

Örnek 1 için: A, bir yıldan üç yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır (hükümde bu aralıkta bir ceza takdir edilmelidir).

Örnek 2 için: A, bir yıldan üç yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır (hükümde bu aralıkta bir ceza takdir edilmelidir).

Hukuki kıyasta sonuç önermenin oluşturulması, bir başka deyişle hükmün verilmesi için önce küçük önermenin oluşturulması, sonra da büyük önermenin oluşturulması gerekir. Akabinde oluşturulan bu iki önermeden sonuç önermenin çıkarılması aşamasına gelinir.

Aşağıda detaylıca ele alınacağı üzere hâkimin esas işi hukuki kıyasta küçük önermenin oluşturulmasıdır. Küçük önermenin oluşturulması ile esasen hüküm verilmiş sayılır. Zira küçük önerme oluşturulduktan sonra hükmün verilmesi kolaylaşmakta, yapılması gereken faaliyet maddi bir araştırmadan ziyade şekli olmaktadır³⁹. Küçük önermenin kendisi, başka bir mantıki kıyasın sonuç önermesini oluşturmaktadır. Bu mantıki kıyasa terminolojik açıdan hukuki kıyas denmez, atlama (*subsumtion*) denir. Atlama da esasen bir kıyas olduğundan küçük, büyük ve sonuç önermeden oluşur. Atlamanın küçük önermesi ise bir tasımlamanın sonucudur. Aşağıda detaylıca bu yöntemler açıklanacak ve izah edilecektir. Konunun anlaşılır kılınmasını temin etmek amacıyla, hükmün verilmesi sürecinde sırasıyla yapılan *tasımlama*, *atlama* ve *hukuki kıyas* olarak adlandırılan bu üç mantıki kıyas, yukarıda verdiğimiz örnekler üzerinden aşağıdaki tabloda gösterilecek, akabinde hukuki kıyasın önermeleri açıklanacaktır.

	Tasımlama (1. Kıyas)	Atlama (2. Kıyas)	Hukuki Kıyas (3. Kıyas)
Büyük Önerme	1. Örn. Gündelik kavram olarak “sandalyenin alınması” (Günlük ya da teknik dilin kavramlarının yorumu ve hâkimin tümevarım ile ulaştığı tecrübe kuralı ile elde edilir)	Hukuk kavramı olarak “mal” kavramının tanımı (Hukuki kavramların yorumu ile elde edilir=hukuki sorunun çözümü)	Zilyedinin rızası olmadan başkasına ait taşınır bir malı, kendisine veya başkasına bir yarar sağlamak amacıyla bulunduğu yerden alan kimseye bir yıldan üç yıla kadar hapis cezası verilir (TCK m. 141/1). (Hukuki kavramların yorumu ile elde edilir= uygulanacak hukuk kuralının bulunması)
	2. Örn. Gündelik kavram olarak “yumruk atmak” (Günlük ya da teknik dilin kavramlarının yorumu ve hâkimin tümevarım ile ulaştığı tecrübe kuralı ile elde edilir)	Hukuk kavramı olarak “vücuda acı vermek” ifadesinin anlamı (Hukuki kavramların yorumu ile elde edilir=hukuki sorunun çözümü)	Kasten başkasının vücuduna acı veren veya sağlığının ya da algılamaya yeteneğinin bozulmasına neden olan kişi, bir yıldan üç yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır (TCK m. 86/1). (Hukuki kavramların yorumu ile elde edilir= uygulanacak hukuk kuralının bulunması)

³⁹ Bu sebeple hukukun uygulanması sadece bu şekli kıyas faaliyetleri ile yapılmaz, uygulayıcının ciddi bir değerlendirme de yapması gerekir. Bkz. Alexy (n 3) 23.

	Tasımlama (1. Kıyas)	Altılama (2. Kıyas)	Hukuki Kıyas (3. Kıyas)
Küçük Önerme	1. Örn. B kişisine ait arkalıği olan dört ayaklı bir oturma eşyasının A tarafından alınması (Yaşanmış olayın bir kısmı olarak deliller aracılığıyla ispat edilmek suretiyle elde edilir)	Alınmış sandalye (Delillerin değerlendirilmesi-tasımlama ile elde edilir=maddi sorunun çözümü)	A, B'ye ait taşınır bir mal bulunduğu yerden almıştır. (Hukuki yorum ve bir mantiki kıyas olan altılama ile elde edilir)
	2. Örn. Parmaklarını sıkıca kapatmış olarak A kişinin elini sert bir şekilde B'nin yüzüne vurması (Yaşanmış olayın bir kısmı olarak deliller aracılığıyla ispat edilmek suretiyle elde edilir)	Yüze vurulmuş yumruk (Delillerin değerlendirilmesi-tasımlama ile elde edilir=maddi sorunun çözümü)	A, B'nin vücuduna acı vermiştir. (Hukuki yorum ve bir mantiki kıyas olan altılama ile elde edilir)
Sonuç Önerme	1. Örn. B kişisine ait arkalıği olan dört ayaklı oturma eşyası, bir sandalyedir. (Bir mantiki kıyas olan tasımlama ile elde edilir)	Çalınmış sandalye bir maldır. (Bir mantiki kıyas olan altılama ile elde edilir)	A, bir yıldan üç yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır (hükümde bu aralıkta bir ceza takdir edilmelidir.) (Bir mantiki kıyas olan hukuki kıyas ile elde edilir)
	2. Örn. A kişinin elinin, parmakları sıkıca sıkılmış hâlde B'nin yüzüne sert bir şekilde indirilmesi, yumruk atmadır. (Bir mantiki kıyas olan tasımlama ile elde edilir)	Yüze vurulmuş yumruk, vücuda acı vermedir. (Bir mantiki kıyas olan altılama ile elde edilir)	A, bir yıldan üç yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır (hükümde bu aralıkta bir ceza takdir edilmelidir.) (Bir mantiki kıyas olan hukuki kıyas ile elde edilir)

Görüldüğü gibi hüküm verme süreci, metodolojik olarak mantiki kıyas formatında yapılan üç kıyasın yapılması şeklinde ilerler. Bu üç kıyasın tamamlanmasıyla hüküm verme süreci de sona erer.

Detaylarını ele alacağımız bu kıyaslardan ilki tasımlama, ikincisi altılama ve sonuncusu da hukuki kıyas adını alır. Tasımlamanın sonuç önermesi, altılamanın küçük önermesini, altılamanın sonuç önermesi ise hukuki kıyasın küçük önermesini oluşturmaktadır.

İfade edelim ki literatürde kimi yazarlar ilk kıyas için altılama (*Subsumtion-subsumieren*), ikinci kıyas için ise altakoyma (*Subordination-subordinieren*) kavramını kullanmaktadırlar⁴⁰. Hatta hukuki kıyas olarak nitelendirilen son kıyasa altılama diyenler de bulunmaktadır⁴¹. Ancak son derece baskın görüş altılama kav-

⁴⁰ Rolf Gröschner, *Subsumtion- Technik Oder Theorie?* (2014) 68; Winfried Hassemer, *Tatbestand Und Typus, Untersuchungen Zur Strafrechtlichen Hermeneutik* (1968) 12.

⁴¹ Guy Beaucamp and Jakob Beaucamp, *Methodik Und Technik Der Rechtsanwendung* (4th edn, C F Müller 2019) 31.

ramını, ikinci kıyas için kullanmaktadır⁴². Üçüncü kıyasın hukuki kıyas olarak nitelendirilmesi ise genel kabul görmüştür. Biz de çalışmamızda bu genel kabulden hareket ediyoruz.

Hüküm verme sürecinde asıl olan hukuki kıyas olduğundan çalışmamızda hüküm verme sürecinin metodolojik yapısı, hukuki kıyasta küçük önermenin oluşturulması (II), büyük önermenin oluşturulması (III) ve sonuç önermenin oluşturulması (IV) tasnifi baz alınarak ele alınacaktır.

II. HUKUKİ KIYASTA KÜÇÜK ÖNERMENİN OLUŞTURULMASI

Hüküm verme sürecinde en önemli safha, hukuki kıyasın (3. kıyasın) küçük önermesinin oluşturulmasıdır. Hukuki kıyasta küçük önerme, esasen altlama faaliyetinin (2. kıyasın) sonucudur. Bu sebeple hukuki kıyasta küçük önermenin oluşturulmasını ele almak demek, bütünüyle altlama faaliyetini ele almak demektir.

Altlama faaliyeti ise üç aşamada gerçekleştirilir. İlk aşamada altlamanın alt öncülü oluşturulur. Bu aşamaya değerlendirme aşaması denebilir (A). Zira bu aşamada öne çıkan faaliyet delillerin değerlendirilmesidir. Deliller değerlendirilirken tasımlama faaliyetinde (1. kıyas) bulunulur.

İkinci aşamada ise altlamanın üst öncülü oluşturulur; ilk aşamada tespit edilen somut olay hukuki kavramlarla ifade edilir. Altlama faaliyetinin bu aşamasına yorumlama denebilir (B). Zira burada öne çıkan faaliyet kanuni kavramların yorumlanarak hangi suç tipinin gerçekleştiğinin belirlenmesidir.

Üçüncü aşama ise altlama olarak nitelendirilebilecek aşamadır (C). Altlama faaliyetinin oluşturulmuş olan küçük önermesi, büyük önermesinin kapsamına alınarak sonuca varılır. Bu sonuç hukuki dille ifade edilmiş maddi gerçektir. Bu maddi gerçek, hüküm verme sürecinin sonunda yapılan hukuki kıyasın küçük önermesi olacaktır. Şimdi sırasıyla bu üç aşama üzerinde durulacaktır.

A. DEĞERLENDİRME (MADDİ SORUNUN ÇÖZÜMÜ)

Altlama faaliyetinin ilk aşaması olan ve altlama faaliyetinin küçük önermesinin oluşturulması ile neticelenen değerlendirme, maddi gerçeğin ortaya çıkarılması için yapılan faaliyetlerden oluşmaktadır. Bu aşamada delillerin ortaya konulup değerlendirilmesi söz konusudur. Delilin günlük ve mesleki hayat tecrübelerine göre ne ifade ettiği, hukuki nitelemesine girilmeden tespit edilmeye çalışılır. Bunun sebebi, olay hakkında herhangi bir önyargının oluşmasını ve “şüpheden sanık yararlanır” ilkesinin ihlal edilmesini engellemektir. Deliller ortaya konulduktan sonra serbestçe değerlendirilir ve vicdani kanaat oluşturulur. Vicdani kanaatin oluşmasında başvurulmuş olan metod ise bir mantıki kıyas olan tasımlamadır.

Tasımlama (tasnim), kıyas sözcüğünün eş anlamı olarak kullanılsa da *bir konuyu, nesneyi zihinde biçimlendirmek, bir işin tasarısını hazırlamak*⁴³ anlamına da

⁴² Larenz (n 37) 271.

⁴³ <https://tr.wiktionary.org/wiki/tasimlama>; <https://sozluk.gov.tr>.

gelmektedir. Delillerin ortaya konularak değerlendirilmesi ve konu hakkında vicdani bir kanaatin oluşturulması faaliyetlerini ifade etmeye daha uygun olduğundan terim olarak kullanmayı tercih ettiğimiz tasımlama, delillerin ortaya konulması ve değerlendirilmesi ile sonuçlanır.

Değerlendirmenin üç safhası vardır:

1. Hâkim önce somut olayı deliller vasıtasıyla tespit eder (tasımlamanın küçük önermesi-delillerin ortaya konulması ve tartışılması).

2. Hâkim tespit edilmiş olan bu olayın “ne ifade ettiğini”, hukuki niteliğine girmeden, vicdani kanaatine göre değerlendirir. Burada hâkim genel tecrübelerinden hareket ederek somut olayı, hayatın olağan akışı içerisinde tümevarım yöntemini kullanarak tüm detayları ile belirler (tasımlamanın büyük önermesi-delillerin değerlendirilmesi).

3. Hâkim ilk iki tespitin sonucunu ortaya koyar (tasımlamanın sonuç önermesi-maddi gerçeğin belirlenmesi).

Şimdi bu üç safha üzerinde durulacaktır.

1. Delillerin Ortaya Konulması ve Tartışılması

CMK m. 206 gereği sanık sorguya çekildikten sonra delillerin ortaya konulmasına başlanır. Ortaya konulacak deliller iddianamede gösterilen deliller olup duruşmada yeni delillerin araştırılması ve ortaya konulması talebinde de bulunulabilir⁴⁴.

Delillerin ortaya konulması demek, dinlenecek olanların dinlenmesi, belgelerin okunması, eşyanın incelenmesi demektir⁴⁵. Tüm deliller ortaya konulduktan sonra taraflarca değerlendirilir. Bu değerlendirme ise, *delillerin tartışılması* olarak adlandırılır⁴⁶. Delillerin tartışılmasında söz sırasıyla, katılana veya vekiline, C. Savcısına, sanığa ve müdafisine veya kanuni temsilcisine verilir (m. 216/1). Taraflar tartışmada sözlerini belirli bir hükmün (beraat, mahkûmiyet vs.) verilmesini talep ile bitirirler. Son söz sanığa verilir (m. 216/3). Sanığın son sözünden sonra duruşma sona erer (m. 223/1).

a. Deliller Hakkında Genel Bilgiler

Değerlendiren süje olarak hâkim, değerlendirilen obje olarak somut suç olayını gerçeğe uygun olarak ispat ederken delillerden yararlanmalıdır. Dolayısıyla ceza muhakemesinin şüphe ile başlayıp vicdani kanaate varılmasıyla nihayete erdiği düşünüldüğünde deliller, şüphenin yenilmesini sağlayan, maddi gerçeğin ortaya çıkarılması için yapılan değerlendirmenin yegane ölçütleridir⁴⁷. Zira hâkimin önündeki iddianameye konu maddi olay (fiil), geçmişte yaşanmış bir olaydır ve bu

⁴⁴ Centel and Zafer (n 10) 777.

⁴⁵ Cumhur Şahin and Neslihan Göktürk, *Ceza Muhakemesi Hukuku -II-* (12th edn, Seçkin Yayıncılık 2022) 127.

⁴⁶ Ünver and Hakeri (n 10) 610; Şahin and Göktürk (n 45) 159.

⁴⁷ Fatih Birtok, *Ceza Muhakemesinde Delil ve İspat* (Adalet Yayınevi 2016) 11.

olayın geleceğe bıraktığı izler, delillerdir⁴⁸. Bu izlerin takip edilerek maddi olayın tespiti bu sebeple ancak deliller vasıtasıyla olur. Bu sebeple delillere ispat vasıtası da denmektedir⁴⁹. Dolayısıyla ceza muhakemesinde deliller, muhakeme konusu maddi olayın ispatı amacıyla başvuru araçlarıdır⁵⁰.

Ceza muhakemesi hukukunda delil serbestisi ilkesi geçerlidir. Bir ispat aracının bir olayı hukuken ispat edebilmesi için hem mantıken hem de kanunen sahip olması gereken bazı özellikler bulunmaktadır. Delil serbestisi, bu özelliklere sahip herhangi bir delille olayın ispat edilebilmesi demektir⁵¹. Bir delilin beş duyu organı ile algılanabilir olması, ispat konusu olay ile arasında bir bağın mevcut olması ve elde edilmesinin mümkün olması, sağlam ve güvenilir, akla uygun ve bilimsel olması, elde edilmiş şekli, muhafaza ve değerlendirme açısından hukuka uygun olması, yargılama, iddia ve savunma makamlarının bilgisine sunulmuş olması delilin sahip olması gereken özelliklerdendir⁵². Deliller ancak bu özelliklere sahip olurlarsa ispat aracı olarak kullanılırlar. Üç tür delil vardır: beyan, belge ve belirti⁵³.

b. Türlerine Göre Delillerin Ortaya Konulması ve Tartışılması

Deliller türlere ayrıldığından ortaya konulmaları da farklı şekillerde olmaktadır. Beyan delilleri somut olayı ispata yarayan açıklamalardır. Sanık ve tanık beyanları, mağdur veya mağdur dışındaki üçüncü kişilere ait açıklamalar beyan niteliğini taşırlar. Doğrudan doğruyalık ilkesi gereği olaya ilişkin açıklamaların beyan delili olarak nitelendirilebilmesi için kovuşturma evresinde mahkeme önünde yapılması gerekir⁵⁴.

“Dar anlamda delil” açısından sorgu, bir beyan delili değildir. Zira m. 206’da “*Sanığın sorguya çekilmesinden sonra delillerin ortaya konulmasına başlanır*” denilmektedir. Ancak hâkim yapacağı değerlendirmede sorgudaki açıklamaları delil olarak takdir edebilecektir. Bu sebeple sorgu “geniş anlamda bir beyan delili” sayılır⁵⁵. Sanık m. 147 ve 148’deki düzenlemelere uygun olarak sorguya çekilir. Sanığın özgür iradesine etki edecek işkence gibi yollara başvurmak yasaktır ve bu şartlar altında yapılan sorgu delil olarak değerlendirilemez (m. 148).

⁴⁸ Yenisey (n 31) 119; Mesut Bedri Eryılmaz, *Ceza Muhakemesi Hukuku Dersleri* (Seçkin Yayıncılık 2022) 631.

⁴⁹ Kunter, Yenisey and Nuhoglu (n 1) 1325; Mahmut Koca, ‘Ceza Muhakemesinde Hukuka Deliller’ (2006) 1 *Ceza Hukuku Dergisi* 207, 207; Özbek, Doğan and Bacaksız (n 10) 603.

⁵⁰ Ünver and Hakeri (n 10) 581; Karakehya (n 1) 78.

⁵¹ Doğan Gedik, ‘Ceza Muhakemesinde Hâkimin Delilleri Değerlendirme Serbestliği (CMK m. 217)’ (2019) 21 *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 913, 917.

⁵² Yıldız (n 1) 160 vd.; Koca (n 49) 213; Yenisey and Nuhoglu (n 21) 513 vd.; Şahin and Göktürk (n 45) 23 vd.

⁵³ Kunter, Yenisey and Nuhoglu (n 1) 1345; Koca (n 49) 214.

⁵⁴ Cumhuriyet Şahin, *Ceza Muhakemesinde İspat (Delillerin Doğrudan Doğruyalığı İlkesi)* (Yetkin Yayınları 2001) 152.

⁵⁵ Ünver and Hakeri (n 10) 585; Birtek (n 47) 91 vd.

Tanığın olayla ilgili açıklamalarına tanık beyanı denir. Tanık olayı beş duyu organı ile algılamış (doğrudan tanık) ya da başkalarından duymuş biri (dolaylı tanık) olabilir. Tanık sadece somut olayı aktarmalıdır, şahsi değerlendirmelerini aktaramaz. Asıl olan tanığın sözlü beyanda bulunmasıdır. Yazılılık istisnai ve zorunlu hâllerde mümkündür. Tanık beyanı delilinde değerlendirmeye alınacak husus sadece beyanın içeriği değildir, aynı zamanda tanığın dış görünümünü de değerlendirilir. Olayın tek tanığı varsa ve hüküm onun beyanlarına göre kurulacaksa mahkemeye getirilmelidir. Kimlerin tanık olabileceği ya da olamayacağı ile ilgili kanunda birçok düzenleme bulunmaktadır (örneğin m. 22/1-h; m. 46/1-a,2; m. 62- 68; m. 236). Tanıkların dinlenmesi ve tanığa soru sorulması farklı şeylerdir. Tanık sadece mahkeme başkanı tarafından dinlenir (m. 59). Mahkeme tarafından dinlenen tanığa soru sorma işi taraflara bırakılabilir. Tanık naklen yayın yoluyla da dinlenebilir (m. 180/5).

Belge delillerinin ortaya konulması, beyan delilinden farklıdır. Okunabilecek her şey belgedir. Ancak sadece okunacak şeylerin belge olması gerektiği hususu tartışılabilir. Kanun belgenin okunmasından söz etmekteyse de (m. 215) görülmek veya dinlenmek suretiyle içeriğine ilişkin bilgi edinilen teknik aletlerin belge sayılıp sayılmayacağı tartışılmaktadır⁵⁶. Belgelerin ortaya konulması duruşmada anlatılmak suretiyle olur (m. 209). Bilirkişi raporlarının ortaya konulması özel bir usule tabi kılınmıştır (m. 67/5). Duruşma sırasında duruşma salonu dışında yapılan işlemlere ait tutanaklar da okunur (m. 209/1.) Ayrıca soruşturma evresinde tutulan tutanaklar da okunurlar. Böylece belge delilleri duruşmada ortaya konulmuş olurlar.

Belirti delillerinin ortaya konulması üzerinde de durulmalıdır. Örneğin tabanca üzerindeki izler, tükürük gibi doğal belirtiler ile bıçak gibi yapay belirtiler, birer belirti delilidir. Bunlar kural olarak diğer delillerin değerlendirilmesinde kullanılırlar; tek başlarına esas uyumsuzluğu ispatlamada yeterli olmazlar. Belirtiler bilimsel yöntemlerle bilirkişi raporu formatında değerlendirilirler. Belirtilerin elde edilmesi için olay yeri incelemesi son derece önem arz eder. Belirti delillerinin konuşturulması, keşif veya bilirkişi incelemesini gerektirir. Duruşmada bilirkişilik, bilirkişinin çağrılarak tanık gibi dinlenmesi şeklinde olur. Duruşma öncesi bilirkişilik yapılmışsa duruşmada raporu anlatılır. Keşif ise nesne, belge, kişi, olgu ve deneyler hakkında söz konusu olabilir. Duruşmada keşif, keşif faaliyetine konu olan eşyanın duruşmada, mahkeme önüne getirilmesi veya bu objenin bulunduğu yere gidilmesi suretiyle yapılabilir. Duruşma öncesi mahkeme dışında yapılan keşiflerde ise buna ilişkin tutanaklar duruşmada anlatılır.

Sanığın çağrılmaması, delilin kanuna aykırı elde edilmesi, delille ispat edilmek istenen olayın karara etkisinin olmaması, delil isteminin sadece davayı uzatma maksadı taşıması hâllerinde delil ortaya konulmamalıdır (m. 206/2). Savcı ile

⁵⁶ Bu delillerin belirti delili olduğunu ifade edenler için bkz. Kunter, Yenisey and Nuhuğlu (n 1) 1392; ses ve görüntülerin bir tutanağa aktarılması hâlinde belge delili olacağı edenler için bkz. Birtek (n 47) 184.

sanık veya müdafii birlikte rıza gösterirlerse tanığın dinlenmesinden veya başka herhangi bir delilin ortaya konulmasından vazgeçilebilir (m. 206/3).

Her delilin bu şekilde ortaya konulmasından sonra tartışılması gerekir⁵⁷. CMK m. 216/1 gereği tartışmada söz sırasıyla katılan veya vekiline, savcıya, sanığa ve müdafisine veya kanuni temsilcisine verilir. Taraflar birbirlerinin açıklamalarına cevap verebilir (m. 216/2). Daha sonra savcı esas hakkındaki mütalaasını açıklar. Hükümden önce son söz sanığa verilir. Sanık son celseye gelmez ise bu hak kullandırılmaz. Böylece duruşmaya son verilir.

2. Delillerin Değerlendirilmesi

Deliller ortaya konulduktan ve tartışıldıktan sonra değerlendirme aşamasına geçilir. Değerlendirme, hâkimin bu delillere dayalı olarak bir oluş ve sonuç çıkarmak için yaptığı zihinsel faaliyetidir⁵⁸. Hâkim bu değerlendirmesinin sonunda vicdani kanaatini oluşturur.

a. Değerlendiren Süje: Hâkim

Ceza muhakemesinde olayı değerlendiren ve vicdani kanaat oluşturması gereken süje olarak hâkim⁵⁹, hukuk eğitimi ile donatılmış gerçek kişidir. Ancak hâkimin vardığı bu kanaatin oluşmasında yargılamaya katılan diğer süjelerin de etkisi ve katkısı bulunmaktadır. Nitekim deliller çelişmeli muhakeme ilkesi gereği iddia, savunma ve yargılama makamları arasında tartışılmakta ve hâkim kolektif olan bu süreç sonunda bir kanaate varmaktadır⁶⁰. Ancak delilleri tüm bu süreçlerden sonra değerlendirmek ve vicdani kanaati ile hükmü vermek zorunda olan kişi hâkimdir⁶¹. Hükme götüren sürecin kolektif yapısı hükmün kolektif verildiğini göstermez⁶².

Hâkimin metodolojik olarak yapması gereken en önemli görev, ceza muhakemesinin amacı olan maddi gerçeği ortaya çıkarmaktır. Hâkim delilleri bu amaçla değerlendirmelidir. Değerlendirme görevini ifa ederken hâkim değerlendirme konusu olayı tam olarak aydınlatmak için çaba göstermelidir. Bu konuda hâkim re'sen değerlendirme yapmalı⁶³, değerlendirmesini sadece huzuruna getiril-

⁵⁷ Doğan Gedik and Mahir Topaloğlu, *Ceza Muhakemesinde İspat ve Şüphenin Sanık Lehine Yorumlanması* (2nd edn, Adalet Yayınevi 2015) 227; detaylı bilgi için bkz. Metin Köse, *Ceza Kovuşturmasında Delillerin Ortaya Konulması ve Değerlendirilmesi* (Seçkin Yayıncılık 2017) 136 vd.

⁵⁸ Doğan Gedik, *Ceza Muhakemesinde Şüpheden Sanık Yararlanı İlkesi (In Dubio Pro Reo)* (Adalet Yayınevi 2016) 23; Bahri Öztürk and others, *Nazari ve Uygulamalı Ceza Muhakemesi Hukuku* (16th edn, Seçkin Yayıncılık 2022) 389.

⁵⁹ Feyzioglu (n 1) 182; Karakehya (n 1) 74.

⁶⁰ Karakehya (n 1) 99.

⁶¹ Şahin (n 54) 52; Ünver and Hakeri (n 10) 613; Yerdelen (n 26) 18; aksi görüş için bkz. Kurşun (n 5) 77.

⁶² Aksi yönde bkz. Kunter, Yenisey and Nuhoğlu (n 1) 63.

⁶³ Yenisey (n 31) 121; Yıldız (n 1) 166.

miş ve tartışılmış deliller üzerinden serbestçe yapmalıdır⁶⁴. Olayı tam aydınlatmadan hüküm vermek, hüküm netice itibarıyla isabetli olsa bile gerçeğe değil, zanna dayalı olacaktır. Bu sebeple eksik araştırma nedeniyle bu tarz bir hükmün bozulması gerekir⁶⁵. Hâkim değerlendirme yapabilmek için uzman yardımına ihtiyaç duyduğunda bilirkişi görevlendirilebilir⁶⁶.

b. Değerlendirilen Objeler: Somut Olayı İspat Eden Deliller

Hâkim değerlendirme yaparken aslında maddi sorun ile uğraşmaktadır. Dolayısıyla değerlendirmenin konusu maddi olay, bu olayı ispata yarayan delillerdir. Maddi olayın doğru analiz edilebilmesi için ikili bir ayırım yapmak yerinde olacaktır: gerçekte ve hâkimin önünde olay.

Hâkim tarafından değerlendirilen olay gerçekte yaşanmış (olduğu iddia edilen) bir hadisedir. Gerçekte olay, yaşanmış; zamansal olarak mazide kalmış bir olaydır⁶⁷. Bu olayın aynen tekrarı mümkün değildir. Bu sebeple mutlak gerçeğe ulaşmak imkânsızdır. Dolayısıyla kararlar mutlak gerçek üzerinden değil, maddi gerçek üzerinden verilir⁶⁸.

Hâkim önüne gelen olayı duruşmada canlandırmak ve geçmişe yönelik olarak nasıl gerçekleşti ise o şekilde ortaya çıkarmak görevini ifa eder⁶⁹. Dolayısıyla hâkimin önünde olay, yaşandığı iddia edilen ve örgüsü aslına uygun yapılması gereken bir hikayedir⁷⁰. Deliller, değerlendirme aşamasından önce zaten ortaya konulup tartışıldığından hâkimin bu aşamada yapması gereken şey, delillerin bir bütün olarak olay örgüsünde ne anlam ifade ettiğini, hukuki niteliğine girmeden tespit etmektir. Bu aşamada hâkimin yaptığı iş, teknik olarak bir konuyu, nesneyi zihinde biçimlendirmek; tasımlamaktır. Bir başka deyişle hâkim her türlü delili konuşturarak hikayeyi gerçeğe uygun şekilde onlara yazdırmaktadır.

c. Değerlendirmede Ölçüt: Uygunluk

Duruşmaya getirilen bir delilin vicdani kanaatin oluşmasında dikkate alınabilmesi için akla, gerçeğe, diğer delillere ve hukuka uygunluk açısından değerlendirilmesi gerekir.

Deliller öncelikle akla uygunluk açısından değerlendirilmelidir. Somut olay ile arasında bir bağ bulunmayan, beş duyu organı ile algılanamayan, elde edilmesi

⁶⁴ Birtek (n 47) 469 vd.; Mehmet Yayla, *Ceza Muhakemesinde İspat ve Şüphe* (Seçkin Yayıncılık 2016) 61 vd.

⁶⁵ Örnek kararlar için bkz. Yarg. 3. CD. 11.10.2022, 29808/5936; Yarg. 3. CD. 02.11.2022, 27762/7345.

⁶⁶ Şahin and Göktürk (n 45) 65; Özbek, Doğan and Bacaksız (n 10) 639.

⁶⁷ Gedik (n 51) 917; Karakehya (n 1) 6; Köse (n 57) 262.

⁶⁸ Yıldız (n 1) 213; Köse (n 57) 263.

⁶⁹ Larenz (n 37) 305.

⁷⁰ Feyzioğlu (n 1) 115; Larenz (n 37) 304 vd.

mümkün olmayan bir delil, akla uygun değildir⁷¹. Söz gelimi dolandırıcılıktan yargılanan sanığın kendisinin alacaklı olduğunu gösteren bir senedin bulunduğunu, ancak bu senedin yandığını ileri sürmesi, ilgili senedin varlığını ispat eden başkaca delilin bulunmaması hâlinde senet, elde edilmesi mümkün olmayan bir delil olarak değerlendirilmeli ve akla uygunluk kriterine uymadığından vicdani kanaatin oluşturulmasında dikkate alınmamalıdır.

Deliller tek tek gerçeğe uygunluk açısından da değerlendirilmelidir. Delilin somut olayın bütününe ya da bir kısmını temsil edip etmediği, o delilin gerçeğe uygunluğu ile ilgilidir⁷². Her delil önce tek tek gerçeğe uygunluk açısından değerlendirilir. Söz gelimi beyan delilinin yalan söylenmesi gibi sebeplerle gerçeğe uygun olmaması ihtimali üzerinde durulmalı ve bu konuda gerekli araştırmalar yapılmalıdır. Aynı şekilde belge delilinin değerlendirilmesinde belgenin gerçek olup olmadığı, belgede herhangi bir sahteliğin olup olmadığı araştırmalarla değerlendirilmelidir.

Tek tek akla ve gerçeğe uygun oldukları belirlenen deliller ayrıca diğer delillere uygunluk açısından değerlendirilmelidir. Tüm deliller somut olayın ispatında kullanılabilir olup olmadıkları noktasında değerlendirildikten sonra her bir delilin, somut olayın ispatında kullanılacak olan diğer delillere de uygunluk açısından değerlendirilmesi gerekir⁷³. Bunun sebebi tek başına gerçeğe uygun gibi gözükken bir delilin, diğer delillerle birlikte değerlendirildiğinde aslında gerçeğe uygun olmadığını tespit edilebilmesidir. Deliller değerlendirilirken tüketilmeli, değerlendirmede tüm delillere yer verilmelidir⁷⁴.

Akla, gerçeğe ve diğer delillere uygun oldukları belirlenen deliller suç olayının tam olarak aydınlatılmasını sağlamayabilir. Bu durumda suç olayının aydınlatılmayan boşlukları, bir başka deyişle hikayenin eksik yanları akıl yürütme ve tecrübe kurallarından yararlanarak tamamlanır. Bu aşamada delillerin bir bütün olarak değerlendirilmesi söz konusudur. Hâkim boşlukları doldururken somut olayı, hayatın olağan akışı içerisinde değerlendirir. Bunun için uzman yardımından da yararlanılabilir⁷⁵. Böylece yaşanmış olan olay hâkimin önünde gerçeğe uygun şekilde ve hayatın olağan akışına uygun olarak detaylarıyla canlandırılmış olur⁷⁶. Somut olayda tecrübe kuralı ile dahi aydınlatılmayan hususlar var ve bu durum bir kanaate varmaya engel teşkil ediyorsa şüpheden sanık yararlandırılmalıdır⁷⁷.

Bir delilin ispat aracı olarak kullanılabilmesi için son olarak hukuka uygunluk açısından değerlendirilmesi gerekir. Bu bağlamda delilin elde ediliş şekli, muha-

⁷¹ Ünver and Hakeri (n 10) 582; Gedik (n 58) 29.

⁷² Feyzioğlu (n 1) 233, 234; Birtek (n 47) 482 vd.; Gedik (n 58) 29; Köse (n 57) 168.

⁷³ Feyzioğlu (n 1) 234; Birtek (n 47) 486 vd.; Gedik (n 58) 29, 30; Köse (n 57) 220.

⁷⁴ Yıldız (n 1) 146.

⁷⁵ Feyzioğlu (n 1) 250; Gedik (n 58) 30.

⁷⁶ Feyzioğlu (n 1) 245.

⁷⁷ Yıldız (n 1) 224; Gedik (n 58) 154.

faza ve değerlendirme açısından hukuka uygun olması, yargılama, iddia ve savunma makamlarının bilgisine sunulmuş olması gerekir. Hukuka aykırı elde edilen delillerin değerlendirilmemesi, hükme esas teşkil etmemesi gerekir. Anayasanın 38/6 hükmü ile CMK m. 148 ve 217/2 hükümleri, hukuka aykırı delillerin değerlendirilmesini yasaklamaktadır. Hukuka aykırı delilin yardımıyla ulaşılan diğer delillerin değerlendirmede kullanılıp kullanılmayacağı (hukuka aykırı delilin uzak etkisi-zehirli ağacın meyvesi) konusu ise tartışmalıdır⁷⁸. Örneğin işkence ile ifadesi alınan sanığın suçunu itiraf ederek silahın yerini göstermesi durumunda, bu ikrar hukuka aykırı olarak elde edildiğinden değerlendirilmeyecektir. Yeri gösterildiği için bulunan silahın delil olarak kullanılıp kullanılmayacağı konusu tartışmalı olsa da kanaatimizce de isabetli olan baskın görüşe göre bu delili de hukuka aykırı kabul etmek gerekir⁷⁹.

d. Değerlendirmede Sonuç: Vicdani Kanaatin Oluşturulması

Vicdani kanaat, ceza uyuşmazlığında maddi sorunun çözülmesinde başvuru alan, maddi uyuşmazlığı çözen makam olarak hâkim tarafından kendi açısından duyulan şüphenin bertaraf edilmesi anlamına gelen kanaattir⁸⁰. Vicdani kanaatin oluşturulmasında deliller serbestçe takdir edilse de (m. 217/2) değerlendirmenin ölçütü olarak yukarıda ifade ettiğimiz sınırlara riayet edilmesi gerekir.

Hâkim vicdani kanaatini oluştururken hukuka uygun yollarla temin edilmiş, duruşmaya getirilmiş ve huzurunda tartışılmış delilleri dikkate alabilir (m. 217/1). Hukuka aykırı yollarla temin edilen veya duruşmaya getirilmeyen ve huzurunda tartışılmayan bir delil, suç olayının ispatında kullanılamaz. Hâkimin kendi şahsi bilgisini ya da inancını esas almaması gerekir⁸¹. Dolayısıyla vicdani kanaatini oluştururken hâkim, tüm delillerin ortaya konulması ve tartışılması ile bağlıdır. Bu konuda bir eksiklik varsa önce bu tamamlanmalı, değerlendirme sonraya bırakılmalıdır.

Hâkim vicdani kanaatini oluştururken mantık ve tecrübe kurallarına riayet etmelidir. Burada akıl yürütme yöntemlerine, özellikle tümevarım yöntemine başvurmalı, tecrübesine dayanmalıdır. Olaylar arasındaki ilişkiyi görebilmeli, sebep sonuç ilişkisini doğru saptamalıdır.

⁷⁸ Tartışma için bkz. Kunter, Yenisey and Nuhoglu (n 1) 1477; Murat Volkan Dülger, *Ceza Muhakemesi Hukukunda Dışlama Kuralı ve Hukuka Aykırı Delillerin Uzak Etkisi (Zehirli Ağacın Meyvesi Öğretisi)* (Seçkin Yayıncılık 2014) 106 vd.; Meltem Dündar, *İngiliz ve Türk Ceza Muhakemesi Hukuklarında Hukuka Aykırı Deliller* (On İki Levha Yayıncılık 2018) 519 vd.

⁷⁹ Yarg. 7. CD. 15.03.2007, 16027/1694; Öztürk and others (n 58) 424; Yıldız (n 1) 194; Mahmut Koca, 'Ceza Muhakemesinde Hukuka Aykırı Delilleri Değerlendirme Yasası' (2000) 4 Atatürk Üniversitesi Erzincan Hukuk Fakültesi Dergisi 105, 136; aksi görüş için bkz. Cem Şenol, *Teori ve Uygulamada Ceza Muhakemesinde Hukuka Aykırı Delillerin Kullanılması ve Değerlendirilmesi Yasası* (On İki Levha Yayıncılık 2015) 373.

⁸⁰ Feyzioğlu (n 1) 172 ; Karakehya (n 1) 71.

⁸¹ Erem (n 4) 374; Şahin and Göktürk (n 45) 167; Gedik (n 51) 935, 936; Doğan Soyaslan, *Ceza Muhakemesi Hukuku* (8th edn, Yetkin Yayınları 2020) 431; Özbek, Doğan and Bacaksız (n 10) 682.

Vicdani kanaatin oluşmasına engel olan husus şüphedir. Bu durumda maddi sorun çözülememiş sayılır ve sanık hakkında beraat kararı verilir⁸². Takdir ettiği deliller şüphesini yenmeye yetmiyor ve başkaca bir delil ile şüphenin giderilmesi imkânı bulunmuyorsa tasımlamanın büyük önermesini “*şüpheden sanık yararlanır*” ilkesi oluşturmalıdır. Dolayısıyla vicdani kanaatin oluşumu mutlaka somut olayın gerçekleştiği yönünde tecelli edecekmiş gibi bir ön yargıyla hareket edilmemeli, masumiyet karinesinin uygulanmasının da bir vicdani kanaat oluşumu olduğu gerçeği ile hareket edilmelidir.

3. Vicdani Kanaate Göre Tespit Edilmiş Maddi Gerçeğin Belirlenmesi: Tasımlama

Deliller ortaya konulduktan ve tartışıldıktan sonra delillerin serbestçe değerlendirilmesi ve vicdani kanaatin oluşturulması gerekir. Bu aşamada akıl yürütme yöntemlerinden ve tecrübe kuralından yararlanılır⁸³. Özellikle başvurulana metodu tasımlama olduğunu yukarıda ifade etmiştik. *Tasımlama (tasmim), bir konuyu, nesneyi zihinde biçimlendirmek, bir işin tasarısını hazırlamak* demektir⁸⁴.

Tasımlama mantıki kıyas formatında gerçekleşen bir akıl yürütme türüdür. Bu akıl yürütmede somut olanın soyut olana transferi söz konusudur. Dolayısıyla hâkimin geçmişte yaşanmış bir olayı deliller vasıtasıyla zihninde biçimlendirmesi, böylece bir işin (ceza muhakemesinde hükmün) tasarısını hazırlaması bir tasımlama değildir. Tasımlamada esasen bir isimlendirme, nitelendirme, semantik üçgen açısından düşünüldüğünde kaplam ve içlem arasındaki ilişkinin kurulması söz konusudur⁸⁵. Söz gelimi sayısız somut “kitap” nesnelere (sayısız suç olayından) birinin (muhakemeye konu suç olayının) tarif edildiği bir ortamda (delilleriyle tartışıldığı duruşmada), tarifi değerlendirerek ortada bir kitabın olduğunu söylemek (delilleri değerlendirerek mevzubahis suç olayını tespit etmek), bir tasımlama olup, mantıki kıyas formatında gerçekleştirilen bir akıl yürütmedir. Bu kıyasta küçük önermeyi somut olan, büyük önermeyi de soyut olan oluşturur. Delillerin ortaya konulması ve tartışılması ile somut olay belirlenmiş, tasımlamanın küçük önermesi oluşturulmuş olur.

Bu aşamadan sonra hâkim bu delilleri değerlendirmek suretiyle tasımlamanın büyük önermesini oluşturur. Büyük önermenin oluşturulmasında hâkimin tecrübesi önemlidir. Hâkim tecrübe ettiği münferit olaylardan hareket ederek değerlendirme konusu olay hakkında da bir yargıya varır⁸⁶. Burada tümevarım yönteminin kullanıldığını söylemek gerekir. Hâkim ilgili delillerin ne ifade ettiğini bu şekilde belirledikten sonra tasımlamanın büyük önermesini oluşturmuş olur⁸⁷. Böyle-

⁸² Yıldız (n 1) 212; Feyzioğlu (n 1) 112; Gedik (n 58) 155.

⁸³ Yıldız (n 1) 149; Gedik and Topaloğlu (n 57) 244 vd.

⁸⁴ <https://tr.wiktionary.org/wiki/tasimlama>; <https://sozluk.gov.tr>.

⁸⁵ Aydın Başbuğ, *Hukukta Yöntem* (Beta Basım Yayın 2020) 40.

⁸⁶ Yıldız (n 1) 149.

⁸⁷ Krş. Feyzioğlu (n 1) 237, 238.

ce bir sonuç çıkarma, maddi olay hakkındaki vicdani kanaatin somutlaştırılması aşamasına gelinmiş olur. Burada öncelikle vurgulanması gereken husus, mutlak gerçeğin aranmadığıdır. Zira geçmişte yaşanmış bir olay hakkında değerlendirme yapacak olan, olayın şahidi olmayan üçüncü bir kişi olarak hâkim açısından mutlak gerçeği takdir etmek olanaksızdır. Bu sebeple maddi gerçeği ortaya çıkarma amacıyla hareket etmelidir⁸⁸.

Hâkim yeterli delil olmadan kanaat oluşturmuşsa eksik soruşturma sebebiyle hükmü bozulabilir; vicdani kanaati denetlenebilir. Kanaat bireysel bir husus olduğundan, kanaate dayanan ispat da nispi olmaktadır⁸⁹. Bu sebeple mahkeme, kanaati etkileyecek unsurlardan uzak tutulmalıdır.

Tasımlama sonucu bulunan maddi gerçek, ikinci kıyas olan altlamanın da küçük önermesidir. Bu sebeple maddi gerçeğin yanlış tespiti, altlamanın ve dolayısıyla hükmün de yanlış olmasına yol açacaktır. Bu sebeple ispat hukuki sorunun çözümünden daha öncelikli ve önemlidir. Zira maddi sorunun çözümü, hukuki sorunun çözümünden daha karmaşıktır⁹⁰.

Hükümde gösterilen tüm olguların vicdani kanaat ile ispatlanmış olması gerekir. Kanıtlanması gereken olgular, ilgili suç tipinin gerçekleşip gerçekleşmediği hususunda önem arz eden olgulardır. Her bir olgunun hangi delille ve nasıl ispatlandığının belirlenmesi gerekir. İspat, tüm kuşkuların bertaraf olması hâlinde kabul edilebilir. Hâkim olayın fail tarafından gerçekleştirilip gerçekleştirilmediği konusunda mevcut deliller ile bir sonuca ulaşamazsa bu durumdan, yani şüpheden sanık yararlanır⁹¹.

B. YORUMLAMA (HUKUKİ SORUNUN ÇÖZÜMÜ)

Hukuki kıyasta küçük önermenin oluşturulmasının ilk aşaması olan değerlendirme aşamasından sonra ikinci aşamasına geçilir. Bu aşamada ise ilk aşamanın sonucundaki tespitlerin hukuki nitelmesi yapılır. Hukuki kavramların devreye girdiği, tanımlandığı, yorumlandığı alan bu aşamadır. Burada yapılan faaliyet ise yorumlamadır. Yorumlama normun tespiti ve bu normdan çıkarım yapma süreçlerini ihtiva eden, yorum yöntemleri ile yapılan bir faaliyettir⁹². Yorumlamanın sonucu altlamanın büyük önermesini oluşturur.

Yorumlama faaliyeti ile hukuki sorun çözülmüş olur. Hukuki sorundan kastımız, ortaya çıkarılan maddi olayın suç teşkil edip etmediğinin araştırılmasıdır⁹³.

⁸⁸ Yıldız (n 1) 213; Feyzioğlu (n 1) 115; Karakehya (n 1) 72; Yayla (n 64) 59.

⁸⁹ Kunter, Yenisey and Nuhoğlu (n 1) 1334; Birtek (n 47) 401.

⁹⁰ Feyzioğlu (n 1) 109.

⁹¹ Yıldız (n 1) 224; Özbek, Doğan and Bacaksız (n 10) 604; Gedik (n 58) 155.

⁹² Başbuğ (n 85) 100, 101; Beaucamp and Beaucamp (n 41) 42; Ali Nazım Sözer, *Hukukta Yöntembilim, Yorum Yöntemleri, Hukuk Oluşturma Yöntemleri (Yargıç Hukuku)* (7th edn, Beta Basım Yayın 2020) 40.

⁹³ Kunter, Yenisey and Nuhoğlu (n 1) 1498; Yayla (n 64) 209.

1. Yorumlayan Süje: Hâkim

Maddi sorunu yaptığı değerlendirme ile çözen hâkim, hukuki sorunu da yapacağı yorum ile çözmek zorunda olan süjedir. Yorumlama bir metnin hangi anlama geleceğini tayin etme faaliyeti olduğundan ve hâkimin yorumunda bu metin bir kanun olduğundan, hâkimin hem kanunu iyi bilmesi hem de yorum yöntemlerine vakıf olması gereklidir. Yanlış yorumlama sonucu hükmün verilmesi, suç vasfında yanlış olarak da nitelendirilen, hükmün bozulmasını gerektiren bir sebeptir⁹⁴.

Cumhuriyet savcılarını da iddianamelerinde bir yorumlama faaliyetinde bulunarak iddia konusu olayın hangi suç kapsamına girdiği konusundaki kanaatlerini belirtirler. Ancak hâkimlerin iddianamedeki bu nitelermelerin etkisinde kalmaması, hukuki sorunun çözülmesine odaklanması gerekir. Nitekim m. 225/2’de iddianamedeki suç nitelmesi ile hâkimlerin bağlı olmadığı vurgulanmak suretiyle yorumlama faaliyetinin ihmal edilmemesi gerektiğine işaret edilmektedir.

2. Yorumlanan Obje: Normlar

Ceza muhakemesinde hukuki sorunun çözümü amacıyla yapılan yorumlama faaliyetinde obje, normlardır. Bu bağlamda Türk Ceza Kanunu ile suç tanımlarının yer aldığı yan ceza kanunlarının dikkate alınması gerekir. Zira buradaki yorumlama faaliyeti ile somut olayın suç teşkil edip etmediği araştırılmakta, bir başka deyişle hukuki sorun çözüme kavuşturulmak istenmektedir.

Bir suçun işlenip işlenmediği veya hangi suçun işlendiği gibi sorunlar, özellikle ceza hukuku özel hükümlerin bilinmesini gerektirir. Dolayısıyla münferit suç tiplerinde yer verilen kavramların yorumlanabilmesi, suç olayında bu kavrama teka-bül eden olgunun takdir edilmesinde önem arz eder. Söz gelimi hırsızlık suçundaki mal kavramının bilinmesi, somut olaydaki sandalyenin mal olarak nitelendirilmesini sağlar. Somut olaydaki bir nesnenin “mal” olup olmadığı, mal kavramının yorumlanmasını gerektirdiğinden hâkim, yorum yöntemlerine başvurarak yorum yapmalı ve delillerle ispat edilmiş olgunun hukuki nitelmesini yapmalıdır.

Suç tiplerini ele alan kanun hükümleri esasen iki kısımdan oluşurlar: suçun tanımlandığı ve yaptırımın yer aldığı kısım. Hukuki sorunun çözümünde esasen ilk kısım dikkate alınır. İlk kısımdaki sorunun çözümü altlama faaliyeti ile olur. İkinci kısım ile alakalı cezai sorumluluğun belirlenmesi, yaptırım ve muhakemeye ilişkin sorunlar hüküm verme sürecinin son kıyası olan hukuki kıyasın büyük önermesinin oluşturulmasında önem arz eder. Burada yoruma konu normlar, bir suç tipinin gerçekleşip gerçekleşmediği konusunda dikkate alınması gereken normlardır.

3. Yorumlamada Ölçüt: Yorum Yöntemleri

Ceza hukukunda yorumlama, kıyas yasağı gibi sıkı kurallara tabi bir faaliyettir⁹⁵. Yorumların keyfi olmaması, ölçüt olarak yorum yöntemlerine başvurulması gerekir.

⁹⁴ “... madde metnine yanlış anlam verilerek suç vasfında yanlışlığa düşülmesi suretiyle yazılı şekilde hüküm tesisi, ...” (Yarg. 9. CD. 29.09.2009, 18301/9401).

⁹⁵ Yüksektepe (n 15) 260.

Geleneksel yorum yöntemleri dört tanedir: lafzi, sistematik, amaçsal ve tarihsel yorum yöntemleri⁹⁶. Lafzi yorumda kanunun dilbilgisi ve sözcük anlamları üzerinden anlamlandırılması⁹⁷; sistematik yorumda kanunun yoruma konu kuralın kanun içerisindeki yerinin de dikkate alınarak anlamlandırılması⁹⁸; amaçsal yorumda kanun koyucunun ilgili kuralı vazederken güttüğü amacın belirlenerek bu kuralın anlamlandırılması⁹⁹; tarihsel yorumda ise ilgili kanuni kuralın bulunduğu tarihsel zeminin dikkate alınarak anlamlandırılması¹⁰⁰ söz konusudur.

Hükme varmak için bu yorum yöntemlerine gerektiğinde aynı normun yorumunda birlikte başvurulabileceği gibi sadece bir kısmına da başvurulabilir. Önemli olan yoruma konu kanuni hükmün ne ifade ettiğinin tespit edilmesidir. Hâkim ispat ettiği somut olaya hukuku uygularken hangi yorum yöntemini seçeceğini de kendisi belirlemelidir¹⁰¹. Ancak lafızdan tamamen kopuk bir yorumda da bulunulamaz. Zira lafzi yorum, yorum yöntemlerinin başında gelmektedir¹⁰².

Hâkimin kanun yorumu konusunda metot bilgisine de sahip olması gerektiği düşüncesinden hareketle burada yorum yöntemlerinin metodolojik yönünden bahsetmek yerinde olacaktır. Bilindiği gibi lafzi yorum yöntemi diğer yorum yöntemleri açısından kriterdir; bir başka deyişle lafızdan tamamen kopuk söz gelimi amaçsal bir yorum yapılamaz¹⁰³. Bu sebeple lafızların anlamlandırılması açısından semantik mantık metodunun ele alınmasını faydalı görüyoruz.

Semantik mantıkta kanunda yer alan lafızlar birer gösterge olarak kabul edilir. Bu göstergelerin işaret ettikleri kaplamı (*extension*) ve sahip oldukları işlemi (*intension*) vardır¹⁰⁴. Gösterge-içlem-kaplam üçgenine bu sebeple semantik üçgen

⁹⁶ Bu ayrım bu şekilde ilk olarak Savigny'nin eserinde görülmektedir. Bkz. Friedrich Carl v. Savigny, *System Des Heutigen Römischen Rechts III* (Veit 1840) 212 vd.; Franz Bydliniski and Peter Bydliniski, *Grundzüge Der Juristischen Methodenlehre* (2nd edn, facultas.wuv 2012) 26 vd.; Beaucamp and Beaucamp (n 41) 45 vd.; bu yorum yöntemlerinin dışında anayasaya uygunluk, sezgisel, niteliksiz, kavramcı ve menfaatler içtihadı yorum yöntemlerinden de bahsedilmektedir. Yorum yöntemlerine dair ayrıntılı bilgi için bkz. Sözer (n 92) 40 vd.; Gökhan Antalya, 'Hukuk Bilimine Katkı Olarak' *Hukuk Metodolojisi*, vol 2 (Seçkin Yayıncılık 2021) 585 vd.

⁹⁷ Hans-Martin Pawlowski, *Methodenlehre Für Juristen, Theorie Der Norm Und Des Gesetzes* (3rd edn, C F Müller Verlag 1999) 172; Sözer (n 92) 41; Yasemin Işıktaç and Sevtap Metin, *Hukuk Metodolojisi* (Filiz Kitabevi 2021) 194.

⁹⁸ Beaucamp and Beaucamp (n 41) 47; Demir (n 33) 176; Işıktaç and Metin (n 97) 198.

⁹⁹ Ahmet M Güneş, *Hukuk Metodolojisi* (3rd edn, Ekin Basım Yayın Dağıtım 2020) 113 vd.; Demir (n 33) 177.

¹⁰⁰ Güneş (n 99) 108; Abdullah Demir and Yahya Deryal, *Hukuk Başlangıcı ve Hukuk Metodolojisi, Metodolojik Hukuka Giriş* (Adalet Yayınevi 2013) 343.

¹⁰¹ Feyzioğlu (n 1) 191.

¹⁰² Larenz (n 37) 320; Beaucamp and Beaucamp (n 41) 57.

¹⁰³ Beaucamp and Beaucamp (n 41) 57.

¹⁰⁴ Rudolf Carnap, *Bedeutung Und Notwendigkeit. Eine Studie Zur Semantik Und Modalen Logik* (1972) 1 vd.; Işıktaç and Metin (n 97) 97; Başbuğ (n 85) 40; Gökhan Antalya, 'Hukuk Bilimine Katkı Olarak' *Hukuk Teorisi*, vol 1 (2nd edn, Seçkin Yayıncılık 2020) 523.

denir¹⁰⁵. Gösterge kanuni lafızları temsil ederken işlem, bu lafızların sahip oldukları anlamı ifade eder. Kaplam ise lafzın (göstergenin) anlamı (içlemi) üzerinden yapılacak belirleme ile lafzın kapsamına giren soyut ya da somut olgu anlamına gelir¹⁰⁶. Hâkim tarafından delillerin değerlendirilmesinde esasen kaplam belirlenmektedir. Bu kaplamın hangi lafzın işlemine tekabül ettiğinin belirlenmesi, lafzın işlemi bilmeyi, yani yorumunu gerektirir.

Bir lafzın yorumlanması faaliyeti, ispat edilen olgunun hukuki nitelemesinin bulunması amacıyla yapılır. Lafızlar birer anlam taşıyıcısıdır¹⁰⁷. Bu anlam semantik açıdan lafzın işlemi teşkil eder. Öyleyse hâkimin yapması gereken, işlem bilgisine sahip olmaktır. Bu sebeple kanuni ifadelerin anlamlarının belirlenmesi, semantik-anlambilim (*Bedeutungslehre*) adı verilen bilim dalından yararlanılarak gerçekleştirilebilir¹⁰⁸.

Anlambilimin bu konudaki çıkarımlarına bakıldığında bir lafzın anlamının üç kriterle belirlenebileceği görülmektedir. Bu kriterler sırasıyla uygulandıklarında kanaatimizce yorumlama faaliyeti de sağlıklı ve isabetli olarak yapılmış olur.

Bu kriterlerden ilki, ilk kavramlaştırma kriteridir. Bu kriter gere göre bir lafzın anlamı, o lafzı bir kavrama ad olarak koyan iradenin o lafza yüklediği ilk anlamdır¹⁰⁹. Bu açıdan bakıldığında söz gelimi TCK'nın kimi suç tiplerinde yer alan “gece” lafzını, bu lafzı o suç tipinde kullanan kanun koyucunun yüklediği anlam ile anlamak gerekir. TCK m. 6'da gece kavramının tanımlandığını ve dolayısıyla kanunda geçtiği yerlerde bu kavramdan neyin anlaşılması gerektiğinin kanun tarafından belirlendiğini görüyoruz. Herhangi bir suç tipinde yer alan bir kavramın anlamının yine o kanundan hareketle belirlenmesi, ilk kavramlaştırma kriteri uyarıncadır. Ancak kanundaki kavramların yine kanun tarafından tanımlanması nadir görülür.

Diğer kriter uzlaşma kriteridir. Bu kriter gere göre bir lafzın anlamı belirlenirken belirli bir anlamın o lafzın kavramsal anlamı olması gerektiği konusunda o lafzı kullananlar (hukukçular) arasında bir uzlaşımın olup olmadığına bakılır; uzlaşma

¹⁰⁵ Hans-Joachim Koch and Helmut Rübmann, *Juristische Begründungslehre. Eine Einführung in Grundprobleme Der Rechtswissenschaft* (1982) 127 vd.; Rolf Wank, *Die Juristische Begriffsbildung* (Beck 1985) 10 vd.

¹⁰⁶ Adam Schaff, ‘Die Bedeutung Der „Bedeutung“’ (1960) 9 *Deutsche Zeitschrift für Philosophie* 610, 613 vd.

¹⁰⁷ Thomas Wolter, *Die Juristische Subsumtion Als Institutioneller Zeichenprozeß. Eine Interdisziplinäre Untersuchung Der Richterlichen Rechtsanwendung Und Der Forensischen Kommunikation* (Lang 1994) 90.

¹⁰⁸ İsmail Çınar, *Der Subsumtionsirrtum Und Seine Stellung in Der Strafrechtlichen Irrtumslehre. Ein Beitrag Zur Irrtumslehre Durch Eine Dogmatisch-Begriffliche Untersuchung Des Subsumtionsirrtums Und Seine Rechtliche Qualifikation Innerhalb Der Strafrechtlichen Irrtumslehre* (Logos Verlag Berlin 2019) 46.

¹⁰⁹ Eike v. Savigny, *Die Philosophie Der Normalen Sprache* (1st edn, Suhrkamp 1974) 275.

varsa uzlaşıl意思, lafzın kavramsal anlamı olur¹¹⁰. Söz gelimi belge kavramı konusunda ceza hukukçuları arasında bir uzlaşısı söz konusu ise kanundaki belge kavramını da bu anlam ile anlamak gerekir.

Son kriter ise lafzi anlam kriteridir. İlk iki kriter gere bir lafzın anlamı belirlenemiyorsa o lafzın dildeki anlamı dikkate alınır. Zira lafızlar taşıdığı anlamın nominal tanımındırlar¹¹¹. Dilde ilgili lafzın birden fazla anlamı varsa diğer yorum yöntemlerine başvurulur hangisinin dikkate alınacağı belirlenir.

Anlambilimden yararlanılarak işlemi belirlenen kanuni ifade yorumlanmış olur. Bu yorum objektif kriterlere dayandığından keyfi değildir. Bu yorum ile belirlenen işlem, kapsam ile karşılaştırılır. Tam bir uygunluğun bulunması hâlinde ilgili kanuni ifadenin somut olayda gerçekleştiği kanaatine varılmış olur. Aksi durumda herhangi bir suçun ya da ilgili suçun unsurunun gerçekleşmediği ifade edilerek beraat hükmü verilir.

4. Yorumlamada Sonuç: Hukuki Gerçek

Maddi gerçeğin ortaya çıkarılmasından sonra bu maddi gerçeğin kanun karşısındaki durumunun izah edilmesi, bizatihi bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Yorumlama faaliyeti, işte bu hukuki sorunu çözmek ile sonuçlanmaktadır. Hukuki sorunun çözümü ile de hukuki gerçek ortaya çıkmış olur.

Bu bağlamda hukuki gerçek, hâkim tarafından kanunların semantik mantık metodundan yararlanarak yorum yöntemlerine başvurup ulaşılan, maddi gerçeğin hukuk karşısındaki durumunun doğru tespiti demektir.

Verdiğimiz örneklerde sandalyenin “mal” olma ihtimali sebebiyle “mal” kavramının, yumruk atmanın da “vücuda acı verme” olma ihtimali sebebiyle de “vücuda acı verme” ifadesinin yorumlanması, hukuki sorunun çözülmesi içindir. Bu durumda yapılması gereken son şey sandalyenin bir mal, yumruk atmanın da vücuda acı vermek olduğu konusunda karar vermektir. Bu ise yapılacak bir altlama faaliyeti ile gerçekleştirilir.

C. ALTLAMA (HUKUKİ GERÇEĞİN MADDİ GERÇEĞE UYGULANMASI)

Hukuki kıyasın küçük önermesinin oluşturulmasında son ve üçüncü aşamada, ilk iki aşamanın (değerlendirme ve yorumlama) sonuçları karşılaştırılır ve bir sonuç çıkarılır. Metodolojik olarak bu aşamada takip edilmesi gereken metot ise bir mantıki kıyas olan altlama faaliyetidir¹¹².

¹¹⁰ Koch and Rüßmann (n 105) 258 vd.; v. Savigny (n 109) 275; Ertuğrul Uzun, *Hukuk Metodolojisinin Sorunları* (4th edn, Nora Kitap 2020) 100.

¹¹¹ Koch and Rüßmann (n 105) 280; Wank (n 105) 55 vd.

¹¹² Bydlinski and Bydlinski (n 96) 28.

İdraç ve altakoyma (*Unterordnung*) kavramları ile eşanlamlı olan altlama (*Subsumtion*), sözcük anlamı itibarıyla zihin dünyasında bir şeyi başka bir şeyin kapsamında görme durumunu ifade eden özel zihni bir faaliyettir¹¹³. Bu faaliyette bir şey aralarındaki benzerlik sebebiyle başka bir şeyin altında tasavvur edilir; bu iki şey düşünsel olarak birbiri ile karşılaştırılır ve bir sonuca varılır¹¹⁴.

Hukuk metodolojisinde altlama kavramının terim anlamı üzerinde uzlaşma yoktur. Bu kavramı hukuk metodolojisinde ilk kullanan kişi *G. W. Leibniz*'dir¹¹⁵. Yazar ile bugün hâkim olan görüş, altlama kavramını *hukuki kıyasta küçük önermeyi oluşturmak* şeklinde anlamaktadır. Bu durumda altlama, hâkimin önüne gelen somut olayın hukuku ihlal edip etmediğini belirlemesidir. Bu belirlemede önce somut olay tespit edilir. Sonra bu olayın gerçekleşip gerçekleşmediği değerlendirilerek ispat edilir (tasımlama). Akabinde günlük dilde ifadesini bulan somut olay, kanuni tipe altlanır (altlama)¹¹⁶; onun kapsamına alınır; ona derç edilir (idraç)¹¹⁷. Dolayısıyla "A hırsızdır" sonuç önermesinin kurulabilmesi için hem A'nın bu eylemde bulunduğu tespit edilmiş hem de bu eylemin hukuken hırsızlık olduğunun belirlenmiş olması gerekir¹¹⁸. Öyleyse maddi gerçek altlama faaliyetinde küçük önermeyi, hukuki gerçek ise büyük önermeyi oluşturur. Maddi gerçek, hukuki gerçeğin kapsamına alınarak sonuç önerme bulunur¹¹⁹. Sonuç önerme daha sonra yapılacak hukuki kıyasın küçük önermesini oluşturacaktır.

Hukuk metodolojisinde altlama olarak adlandırılan faaliyet aslında tıptaki teşhise benzemektedir. Teşhiste tıbbi anlamda hastalık vakası, altlamada ise hukuki anlamda hukuki vaka teknik bir kavram ile ifade edilir. Altalamanın sonucunun isabetli olabilmesi, öncüllerin isabetli olmasına bağlıdır. Bu sebeple altlamada ölçüt, öncüllerin doğruluğudur.

Delillerle doğrudan doğruya temasa geçerek yaptığı değerlendirme sonucu maddi gerçeği ortaya çıkaran hâkim, olaya uygulanacak hukuk kuralını da aynı şekilde yorum yöntemlerini kullanarak kanundan çıkarır. Altlama mantıki bir kıyas olduğundan hâkimin hukuk metodolojisini bilmesi, büyük ve küçük önermeler

¹¹³ Ayrıntılı bilgi için bkz. Çınar (n 108) 60 vd.

¹¹⁴ Wolter (n 107) 16.

¹¹⁵ Gottfried Wilhelm Leibniz, *Nova Methodus Discendae Docendaeque Jurisprudentiae II* (Zunerner 1667) §11; Eserin Al-manca çevirisi için bkz. Hubertus Busche, *Gottfried Wilhelm Leibniz. Frühe Schriften Zum Naturrecht, Lateinisch-Deutsch* (Felix Meiner Verlag 2003) 27 vd.

¹¹⁶ Karl Engisch, *Einführung in Das Juristische Denken* (9th edn, Kohlhammer 1997) 63; Engisch (n 36) 19.

¹¹⁷ Beaucamp and Beaucamp (n 41) 31; Rona Serozan, *Hukukta Yöntem-Mantık* (Vedat Kitapçılık 2017) 88; Orhan Münir Çağıl, *Hukuk Metodolojisi Dersleri* (3rd edn, Fakülteler Matbaası 1962) 121; Rona Serozan, 'Hukukta Yöntem' (2013) 8 *Journal of Yaşar University* 2423, 2426.

¹¹⁸ Engisch (n 116) 56.

¹¹⁹ Feyzioğlu (n 1) 174; Bydlinski and Bydlinski (n 96) 28.

arasındaki ilişkiyi takdir edebilme yeteneğine sahip olması gerekir¹²⁰. Yargılama boyunca hâkimin gözü adeta büyük ve küçük önerme arasında bir aşağı bir yukarı gidip gelmelidir¹²¹.

Hâkimin atlama hatası, bozmayı gerektirir. Bunun sebebi, olayı doğru değerlendirememesi ya da kanunu doğru yorumlayamaması olabilir. Yargıtay kararlarında suç vasfında yanlışlığa düşmek şeklinde ifade edilen kararların çoğunda sebep, yorumlayamamadır. Bazen somut olayı iyi değerlendirememek, yanlış suça atlamaya sebebiyet vermektedir. Bu ise eksik araştırma sebebiyle bozmayı gerektirir.

Değerlendirme ve yorumlamanın isabetli yapılması ile aslında atlama kendiliğinden yapılmış sayılır. Zira atlama yapmak, zaten belirlenmiş olan öncüllerden sonucu çıkarmaktır ki bu, salt mantıki bir faaliyet olup öncülleri oluşturmak aşamaları ile mukayese edildiğinde son derece basittir. Ancak metodolojik bir farkındalık oluşturmak amacıyla bu aşamanın son derece önemli olduğunu belirtmek gerekir. Ayrıca atlama, öncülleri birbirine bağladığı ve sonucu dile getirdiği için olmazsa olmazdır.

III. HUKUKİ KIYASTA BÜYÜK ÖNERMENİN OLUŞTURULMASI

Hukuki kıyasın küçük önermesinin oluşturulmasından sonra somut olaya uygulanacak hukuki sonucun belirlenmesiyle büyük önerme oluşturulur. Büyük önerme oluşturulduktan sonra sonuç önerme, yani hüküm kurulur. Hükmün kurulması ise metodolojik olarak hukuki kıyas ile olur.

Hukuki kıyasta büyük önerme, sadece işlenen suçun hangi suç olduğunun belirlenmesi ile oluşturulmaz. Ayrıca bir suçun işlendiğinin tespit edilmesi hâlinde sanığın cezai sorumluluğunun belirlenmesi de gerekir. Bunun yanında sanık hakkında uygulanacak yaptırımın ne olacağı sorunu ile hükmü etkileyecek muhakemeye ilişkin hususların mevcut olup olmadığı sorunu da hukuki kıyasta büyük önermenin oluşturulması sırasında çözülmesi gereken sorunlardır¹²².

A. HUKUKİ SORUNUN ÇÖZÜMÜ

Hukuki sorun kavramı herhangi bir suçun işlenip işlenmediği, işlendi ise hangi suçun işlendiği şeklindeki, atlama faaliyetinin sonunda maddi sorunla beraber çözülen sorundur. Bu sorun atlama faaliyeti sırasında büyük ölçüde çözülmüştür. Burada ise suç tipi bir bütün olarak ele alınır ve somut suç olayının bu suç tipini gerçekleştirip gerçekleştirmediği noktasında yorum yapılarak net bir belirleme yapılır. Burada yapılacak yorumlamada da yorum yöntemlerinden yararlanılır. Ancak burada sadece bir suç tipinin münferit kavramı değil, olası tüm suç tipleri ile hukuka uygunluk nedenleri ve failin kast ve taksirine ilişkin de yorumlar yapılır. Bu sebeple yapılacak yorumda ceza hukukun genel hükümlerinin ciddi bir etkisi olacaktır.

¹²⁰ Serozan (n 117) 87.

¹²¹ Engisch (n 36) 23, 24: 'Hin-und Herwandern des Blickes zwischen Obersatz und Lebenssachverhalt'.

¹²² Kunter, Yenisey and Nuhoğlu (n 1) 1497 vd.; Kurşun (n 5) 95 vd.

Yorumlama neticesinde varılacak sonuç, verilecek hükmü de belirlemektedir. İspat edilen maddi olayın aslında herhangi bir suç tipinin kapsamına girmediğinin belirlenmesi durumunda beraat kararı verilir (m. 223/2)¹²³. İşlendiği ispat edilen suçun sanık tarafından işlenmediğinin belirlenmiş olması, sanığın kast ya da taksirinin bulunmaması, bir hukuka uygunluk nedeninin bulunması ve nihayet suçun sanık tarafından işlendiğinin sabit olmaması (m. 223/2) hâllerinde de beraat kararı verilecektir.

Ancak yapılan yorum neticesinde suç tipinin yargılanan sanık tarafından kesin olarak işlendiği belirlenmişse verilecek hüküm mahkûmiyet olacaktır (m. 223/5). Bu durumda hâkim belli bir cezaya mahkûmiyet yerine veya mahkûmiyetin yanı sıra güvenlik tedbirine de hükmedebilir. Kararın verilme nedeni gerekçesinde gösterilir.

B. CEZALANDIRILABİLİRLİK SORUNUNUN ÇÖZÜMÜ

Somut olayda işlendiği ispat olunan suç tipi net olarak belirlense de bu, sanığın ceza alacağı anlamına gelmez. Bu sebeple çözülmesi gereken bir sorun daha vardır. Bu sorun sanığın alacağı cezanın belirlenmesi sorunudur¹²⁴. Sanığa bazı sebeplerden dolayı ceza verilmemesi yönünde hüküm kurulması gerektiği hâllerde verilecek karar, ceza verilmesine yer olmadığı kararıdır. Bu yönde yapılacak belirleme esnasında da yorumlama faaliyetinde bulunulur. Bu yorumlamada özellikle ceza hukukunun genel hükümleri rol oynamaktadır.

Bu kararın verilmesi gerektiği ilk sebep sanığın kusurunun bulunmamasıdır (m. 223/3). Failde yaş küçüklüğü, akıl hastalığı veya sağır ve dilsizlik hâli ya da geçici nedenlerin bulunması, suçun hukuka aykırı ancak bağlayıcı emrin yerine getirilmesi suretiyle veya zorunluluk hâli ya da cebir veya tehdit etkisiyle işlenmiş olması, meşru savunmada sınırın heyecan, korku ve telaş nedeniyle aşılması, kusurun bulunmaması, kusurluluğu etkileyen hataya düşülmesi durumlarında sanık hakkında kusurunun bulunmaması dolayısıyla ceza verilmesine yer olmadığı kararı verilir.

Bu kararın verilmesi gerektiği diğer sebepler ise etkin pişmanlık, kişisel cezasızlık nedeninin varlığı, karşılıklı hakaret, işlenen fiilin haksızlık içeriğinin azlığı sebepleridir (m. 223/4). Bu durumlarda da kişi hakkında ceza verilmesine yer olmadığı kararı verilir.

Uygulanacak hükümler bulunurken maddi olayın ispat edilmiş olguları da elbette dikkate alınır. Zira esasen bu olgulara tekabül eden, somut olaya uygulanacak hukuk kuralının hangisi olduğunu bulma faaliyeti (*Rechtsfindung*) icra edilmektedir. Söz gelimi sanığın çocuk olduğu olgusu maddi olayın bir parçası iken çocuklara ilişkin hükümlerin uygulanması, işlenen suçun tespiti ve dolayısıyla hukuki sorunun çözümü ile ilgili değil; çocuğun cezalandırılabilirlik durumunun belirlenmesi sorunu ile ilgilidir.

¹²³ Kunter, Yenisey and Nuhoğlu (n 1) 1498.

¹²⁴ Kurşun (n 5) 96; Kunter, Yenisey and Nuhoğlu (n 1) 1498.

C. MUHAKEME SORUNUNUN ÇÖZÜMÜ

Büyük önermenin oluşturulmasında muhakeme kuralları da rol oynayabilir. Bu durumda herhangi bir muhakeme sorununun olup olmadığının araştırılması ve varsa çözülmesi gerekir.

Bu bağlamda uyumsuzluğun hangi adli yargı içerisinde kalan bir uyumsuzluk olduğunun araştırılması gerekir. Mahkeme uyumsuzluğun söz gelimi idari ya da askeri yargı içerisinde kaldığını tespit ederse adli yargı dışındaki bir yargı merciine yönelik görevsizlik kararı verir. Bu karar uyumsuzluğun esasını çözmesinde de kendisine karşı başvuru kanun yolu açısından hüküm sayılmıştır (m. 223/10). Bu hükmün verilmesi gerektiği durumlarda büyük önermeyi, dava konusu olayın adli yargı dışında kalması oluşturur.

Aynı sanık hakkında daha önce aynı fiil nedeniyle verilmiş bir hüküm veya açılmış bir dava olması durumunda da yargılama yapılamaz. Bu hâlde verilecek karar, davanın reddi kararıdır (m. 223/7). Bu durumda büyük önermede ilgili fiil nedeniyle açılmış bir davanın ya da verilmiş bir hükmün bulunduğu yazılır. Zira davanın reddi kararı da bir hükümdür.

Somut olayda TCK'da yer alan (m. 64 vd.) düşme sebeplerinin bulunması hâlinde (sanığın ölümü, af, dava zamanaşımı, şikayetten vazgeçme, ön ödeme ve CMK'da düzenlenen uzlaşma) ya da soruşturma veya kovuşturma şartlarının gerçekleşmeyeceği anlaşılırsa davanın düşmesi kararı verilir (m. 223/8). Söz gelimi takibi şikayete bağlı bir suç sebebiyle açılan davada şikayetten vazgeçilmesi hâlinde düşme kararı verilecektir.

D. YAPTIRIM SORUNUNUN ÇÖZÜMÜ

Büyük önerme hukuki, cezalandırılabilirlik ve muhakeme sorunlarının çözülmesi ile büyük oranda oluşturulmuş olur. Ancak mahkûmiyet kararlarında yaptırımın tam olarak belirlenmesi sorununun da çözülmesi gerekir¹²⁵.

Bu bağlamda CMK m. 230/1-c, d hükümlerinin göndermesiyle TCK 50, 51, 52, 53, 61 ve 62. maddelerinde düzenlenen cezanın ertelenmesi, hapis cezasının adli para cezasına veya tedbirlerden birine çevrilmesi veya ek güvenlik tedbirlerinin uygulanması, hükmedilecek güvenlik tedbirinin ne olduğunun belirlenmesi, suçun kanuni tanımında öngörülen cezanın alt ve üst sınırı arasında temel cezanın belirlenmesi, cezada artırım ya da indirim yapılması gerekiyorsa bunun belirlenmesi, takdiri indirim nedenlerinin bulunup bulunmadığı, seçenek yaptırımların uygulanıp uygulanmayacağı gibi konularda uygulanacak normun bulunması gerekir.

IV. HUKUKİ KIYASTA SONUÇ ÖNERMENİN OLUŞTURULMASI: HÜKÜM

Hukuki kıyasta cevabı aranan soru, dava konusu olaya nihai olarak hangi hukuki sonucun bağlanacağı; bir başka deyişle hükmün ne olacağı sorusudur. Bu

¹²⁵ Ayrıntılı bilgi için bkz. Artuç (n 9) 73 vd.

sorunun cevabını verecek olan hâkimdir. Çoklu mahkemelerde üyelerin müzakere etme ve oylaması ile hüküm belirlenir. Tek hâkimli mahkemelerde müzakere ve oy verme olmadığından, gereği düşünüldü denilerek karar verilir¹²⁶.

Duruşmada ortaya konulmayan ve tartışılmayan hiçbir delil hükme esas alınmaz¹²⁷. Delillerle doğrudan doğruya temasa geçerek yaptığı değerlendirme sonucu maddi gerçeği ortaya çıkaran hâkim, olaya uygulanacak hukuk kuralını da aynı şekilde yorum yöntemlerini kullanarak kanundan çıkarmış olur. Altlama faaliyeti ile hukuki kıyasın küçük önermesini; hukuki sorun, cezalandırılabilirlik sorunu, muhakeme ve yaptırım sorunlarını somut olay özelinde çözmek suretiyle de hukuki kıyasın büyük önermesini oluşturan hâkimin yapması gereken son bir görev kalmaktadır. Bu görev hukuki kıyasın küçük önermesi ile büyük önermesini kıyas yapmak suretiyle hükme varmaktır.

Kıyas doğal bir akli sonuç çıkarma yöntemi olduğundan esasen küçük ve büyük önermelerin oluşması ile kendiliğinden sonuç önerme çıkarılır. Hukuki kıyas meşhur örnekteki mantıki kıyas formatında gerçekleşir:

Büyük önerme: Bütün insanlar ölümlüdür.

Küçük önerme: Sokrates insandır.

Sonuç önerme: O hâlde Sokrates ölümlüdür.

Bu kıyasta ölüm büyük terimi, insan orta terimi ve Sokrates küçük terimi temsil eder. Sonuç önermede orta terim yer almamalıdır¹²⁸.

Yukarıda hüküm verme sürecinde sırasıyla yapılan sonuç çıkarma yöntemlerinden tasımlama, altlama ve hukuki kıyas kıyasları için verdiğimiz A'nın B'ye ait sandalyeyi çalması örneğini tekrar etmek istiyoruz.

İspat edilmiş ve hâkim tarafından hukuken değerlendirilmesi yapılmış olay: A, B'ye ait sandalyeyi gizlice bulunduğu yerden almıştır. Bu olay sebebiyle iddianame hazırlanarak dava açılmıştır. A hakkında bu fiil sebebiyle daha önceden herhangi bir dava açılmamış veya hüküm tesis edilmemiştir. İşlenen suç hırsızlıktır. Takdir edilen ceza bir yıl üç ay olup, seçenek yaptırıma çevirme imkânı bulunmamaktadır. Takdiri indirim uygulanmayacaktır.

Bu olayın hukuki kıyastaki gösterimi şu şekildedir.

Büyük önerme: *Zilyedinin rızası olmadan başkasına ait taşınır bir malı, kendisine veya başkasına bir yarar sağlamak maksadıyla bulunduğu yerden alan kimseye bir yıldan üç yıla kadar hapis cezası verilir (TCK m. 141/1).*

Küçük önerme: *A, B'ye ait taşınır bir malı kendisine yarar sağlamak maksadıyla bulunduğu yerden almıştır.*

¹²⁶ Detaylı bilgi için bkz. Kurşun (n 5) 98 vd.

¹²⁷ Şahin (n 54) 178.

¹²⁸ Detaylı bilgi için bkz. Engisch (n 36) 8 vd.; Beaucamp and Beaucamp (n 41) 32 vd.; Antalya (n 104) 584.

Sonuç önerme: O hâlde *A*, bir yıl üç ay hapis cezası ile cezalandırılır.

Görüldüğü üzere hukuki kıyasta iki öncül vardır. Sonuç önermenin doğruluğu, bu iki öncülün doğruluğuna bağlıdır¹²⁹. Büyük önermeyi kanundan çıkarılmış olan hukuk kuralı, küçük önermeyi ise somut olayın kanuni tipi gerçekleştirip gerçekleştirmediği noktasında yapılan değerlendirmenin sonucu oluşturur. Küçük önerme hukuki nitelendirilmesi yapılmış olan somut olayı, büyük önerme kanun hükümlerini ve sonuç önerme de hükmü temsil eder.

Dolayısıyla hukuki kıyasın sonucu hükümdür. Hüküm isabetli olabilir. İsbetli hüküm, küçük önermenin oluşturulmasında yapılan değerlendirme ve yorumlamanın sonuçlarının doğru, olaya uygulanacak hukuk kuralının bulunmasının da isabetli ve nihayet kıyas faaliyetinin de başarılı olması hâlinde söz konusu olabilir. Değerlendirmede yapılacak bir eksiklik ya da yanlışlık, küçük önermenin yanlışlığına yol açar. Bu da sonuç önerme olarak hükmün yanlış olmasına sebep olur. Hakeza yorumlamada yapılacak bir eksiklik ya da yanlışlık da küçük önermenin yanlışlığına ve dolayısıyla hükmün isabetsiz oluşuna sebebiyet verir. Ayrıca hukuki kıyasta büyük önermede yazılacak olan hukuk kuralının eksik ya da yanlış tespiti de hükmü isabetsiz yapacaktır.

SONUÇ

Ceza muhakemesinin amacı maddi gerçeği ortaya çıkarmaktır. Ceza muhakemesinde bu amacın yerine getirilebilmesi için bir sürece girilir. Bu sürecin en önemli ve tüm sorunların nihai olarak çözüldüğü aşaması, hükmün verildiği aşamadır.

Hüküm ceza muhakemesinin sonunda yargılama makamının o işten el çekmesine yol açan son karardır. Bu son karara varıncaya kadar bir hüküm verme süreci söz konusudur. Bu sürecin metodolojik olarak aşamalara bölünmesi mümkündür. Sürecin metodolojik aşamalar hâlinde ele alınması, verilen hükmün isabetli olmasına hizmet eder. Bu aşamalardan her birinde bir kıyas yapılır. Bu kıyaslar, bir akıl yürütme yöntemi olan tümdengelim şeklinde ortaya çıkar. Terminolojik olarak her bir kıyasın farklı adlandırılması söz konusudur.

İlk kıyasa tasımlama denir. Tasımlamada delillerin ortaya konulup tartışılması neticesinde yapılan tespitler küçük önermeyi, bu tespitlerin hâkim tarafından değerlendirilmesi neticesinde varılan sonuçlar büyük önermeyi oluşturur. Değerlendirmenin sonucu ise tasımlamanın sonuç önermesini teşkil eder. Böylece maddi gerçek ortaya çıkarılmış olur.

İkinci kıyasa altlama denir. Altlamada ilk kıyasın sonuç önermesi olan maddi gerçek, küçük önermeyi oluşturur. Maddi gerçeğin hukuki olarak nitelendirilmesi için yapılan yorumlama faaliyeti neticesinde büyük önerme oluşturulur. Büyük önerme hukuki sorunun çözümüdür. Yapılan altlama faaliyeti ile ispat edilmiş olan

¹²⁹ Jochen Bung, *Subsumtion Und Interpretation* (Nomos 2004) 24.

maddi gerçek ilgili norma altlanır. Böylece hangi suç tipinin gerçekleştiği ya da gerçekleşmediği tespit edilmiş olur. Altlama faaliyeti, bir hukukçunun yapacağı en önemli faaliyettir. Zira küçük önermesinin oluşturulması ile maddi sorun, büyük önermesinin oluşturulması ile de hukuki sorun çözüme kavuşturulmaktadır.

Üçüncü ve son kıyasa ise hukuki kıyas denir. Altlama faaliyetinin sonuç önermesi, hukuki kıyasın küçük önermesini oluşturur. Daha sonra hukuki sonucun ne olacağı belirlenecektir. Bu sebeple suç tiplerinde yer alan yaptırımın ne olacağı, sanığın cezalandırılabilir olup olmadığı gibi sorunlar burada çözülür. Böylece büyük önerme oluşturulur. Büyük önermenin oluşturulması ile geriye sadece uygulanacak hukuki sonucun ne olacağının belirlenmesi kalır. Bu ise hükümden başkası değildir.

Görüldüğü üzere hüküm verme süreci kendi içerisinde birbirini izleyen üç akıl yürütme aşaması ile sona ermektedir. Her akıl yürütmeye öncüllerin doğru oluşturulması, nihai karar olarak hükmün isabetli oluşuna etki edecektir.

KAYNAKÇA

Alexy R, *Theorie Der Juristischen Argumentation* (Suhrkamp 1983)

Altuntaş F, *Hukukta Akıl Yürütme Yürütme Yöntemi Olarak Kıyas (Analoji)* (On İki Levha Yayıncılık 2021)

Antalya G, *'Hukuk Bilimine Katkı Olarak' Hukuk Teorisi*, vol 1 (2nd edn, Seçkin Yayıncılık 2020)

— —, *'Hukuk Bilimine Katkı Olarak' Hukuk Metodolojisi*, vol 2 (Seçkin Yayıncılık 2021)

Artuç M, *Hüküm Kurma Sanatı* (11th edn, Adalet Yayınevi 2020)

Balcı M, 'Ceza Muhakemesinde Hüküm ve Türk Ceza Kanununda Kabul Edilen Suç Teorisi (CMK M. 223)' (2012) 7 Terazi Hukuk Dergisi 14

Başbuğ A, *Hukukta Yöntem* (Beta Basım Yayım 2020)

Beaucamp G and Beaucamp J, *Methodik Und Technik Der Rechtsanwendung* (4th edn, C F Müller 2019)

Bekar E, 'Ceza Muhakemesinde Hüküm Çeşitleri' (2017) 75 İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası 15

Birtek F, *Ceza Muhakemesinde Delil ve İspat* (Adalet Yayınevi 2016)

Bung J, *Subsumtion Und Interpretation* (Nomos 2004)

Busche H, *Gottfried Wilhelm Leibniz. Frühe Schriften Zum Naturrecht, Lateinisch-Deutsch* (Felix Meiner Verlag 2003)

Bydlinski F and Bydlinski P, *Grundzüge Der Juristischen Methodenlehre* (2nd edn, facultas.wuv 2012)

- Çağıl OM, *Hukuk Metodolojisi Dersleri* (3rd edn, Fakülteler Matbaası 1962)
- Carnap R, *Bedeutung Und Notwendigkeit. Eine Studie Zur Semantik Und Modalen Logik* (1972)
- Centel N and Zafer H, *Ceza Muhakemesi Hukuku* (16th edn, Beta Basım Yayım 2019)
- Çınar İ, *Der Subsumtionsirrtum Und Seine Stellung in Der Strafrechtlichen Irrtumslehre. Ein Beitrag Zur Irrtumslehre Durch Eine Dogmatisch-Begriffliche Untersuchung Des Subsumtionsirrtums Und Seine Rechtliche Qualifikation Innerhalb Der Strafrechtlichen Irrtumslehre* (Logos Verlag Berlin 2019)
- Demir A, *Hukuk Metodolojisi* (Astana Yayınları 2016)
- —, *Hukukî Terimler Sözlüğü* (Astana Yayınları 2017)
- Demir A and Deryal Y, *Hukuk Başlangıcı ve Hukuk Metodolojisi, Metodolojik Hukuka Giriş* (Adalet Yayınevi 2013)
- Doğan K, ‘Ceza Muhakemesinde Hüküm’ [2008] *Ceza Hukuku Dergisi* 171
- Dülger MV, *Ceza Muhakemesi Hukukunda Dışlama Kuralı ve Hukuka Aykırı Delillerin Uzak Etkisi (Zehirli Ağacın Meyvesi Öğretisi)* (Seçkin Yayıncılık 2014)
- Dündar M, *İngiliz ve Türk Ceza Muhakemesi Hukuklarında Hukuka Aykırı Deliller* (On İki Levha Yayıncılık 2018)
- Engisch K, *Logische Studien Zur Gesetzesanwendung* (3rd edn, Carl Winter 1963)
- —, *Einführung in Das Juristische Denken* (9th edn, Kohlhammer 1997)
- Erem F, *Ceza Usulü Hukuku* (5th edn, Sevinç Matbaası 1978)
- Erman ES, ‘Hüküm Nedir, Nasıl İttihaz ve Tefhim Olunmalıdır?’ (1974) 65 *Adalet Dergisi* 1
- Eryılmaz MB, *Ceza Muhakemesi Hukuku Dersleri* (Seçkin Yayıncılık 2022)
- Feyzioğlu M, *Ceza Muhakemesinde İspatın Ölçütü Olarak Vicdani Kanaat* (İslık Yayınları 2015)
- Gedik D, *Ceza Muhakemesinde Şüpheden Sanık Yararlanır İlkesi (In Dubio Pro Reo)* (Adalet Yayınevi 2016)
- —, ‘Ceza Muhakemesinde Hâkimin Delilleri Değerlendirme Serbestliği (CMK m. 217)’ (2019) 21 *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 913
- Gedik D and Topaloğlu M, *Ceza Muhakemesinde İspat ve Şüphenin Sanık Lehine Yorumlanması* (2nd edn, Adalet Yayınevi 2015)
- Gröschner R, *Subsumtion- Technik Oder Theorie?* (2014)

- Güneş AM, *Hukuk Metodolojisi* (3rd edn, Ekin Basım Yayın Dağıtım 2020)
- Hassemer W, *Tatbestand Und Typus, Untersuchungen Zur Strafrechtlichen Hermeneutik* (1968)
- Heidingsfelder T, *Der Umgekehrte Subsumtionsirrtum* (Duncker & Humblot 1991)
- İşıқтаç Y and Metin S, *Hukuk Metodolojisi* (Filiz Kitabevi 2021)
- Karakehya H, *Ceza Muhakemesinde Maddi Gerçeğin Tespiti* (Savaş Yayınları 2016)
- Koca M, ‘Ceza Muhakemesinde Hukuka Aykırı Delilleri Değerlendirme Yasağı’ (2000) 4 Atatürk Üniversitesi Erzincan Hukuk Fakültesi Dergisi 105
- —, ‘Ceza Muhakemesinde Hukuka Deliller’ (2006) 1 Ceza Hukuku Dergisi 207
- Koch H-J and Rüßmann H, *Juristische Begründungslehre. Eine Einführung in Grundprobleme Der Rechtswissenschaft* (1982)
- Köse M, *Ceza Kovuşturmasında Delillerin Ortaya Konulması ve Değerlendirilmesi* (Seçkin Yayıncılık 2017)
- Kunter N, Yenisey F and Nuhoğlu A, *Muhakeme Hukuku Dalı Olarak Ceza Muhakemesi Hukuku* (18th edn, Beta Basım Yayım 2010)
- Kurşun G, *Ceza Muhakemesinde Hüküm* (Seçkin Yayıncılık 2016)
- Larenz K, *Methodenlehre Der Rechtswissenschaft* (6th edn, Springer 1991)
- Leibniz GW, *Nova Methodus Discendae Docendaeque Jurisprudentiae II* (Zun-nerus 1667)
- Özbek VÖ, Doğan K and Bacaksız P, *Ceza Muhakemesi Hukuku* (15th edn, Seçkin Yayıncılık 2022)
- Öztürk B and others, *Nazari ve Uygulamalı Ceza Muhakemesi Hukuku* (16th edn, Seçkin Yayıncılık 2022)
- Pawlowski H-M, *Methodenlehre Für Juristen, Theorie Der Norm Und Des Gesetzes* (3rd edn, C F Müller Verlag 1999)
- Şahin C, *Ceza Muhakemesinde İspat (Delillerin Doğrudan Doğruları İlkesi)* (Yetkin Yayınları 2001)
- Şahin C and Göktürk N, *Ceza Muhakemesi Hukuku -II-* (12th edn, Seçkin Yayıncılık 2022)
- Schaff A, ‘Die Bedeutung Der „Bedeutung“’ (1960) 9 Deutsche Zeitschrift für Philosophie 610

Şenol C, *Teori ve Uygulamada Ceza Muhakemesinde Hukuka Aykırı Delillerin Kullanılması ve Değerlendirilmesi Yasağı* (On İki Levha Yayıncılık 2015)

Serozan R, 'Hukukta Yöntem' (2013) 8 Journal of Yaşar University 2423

— —, *Hukukta Yöntem-Mantık* (Vedat Kitapçılık 2017)

Soyaslan D, *Ceza Muhakemesi Hukuku* (8th edn, Yetkin Yayınları 2020)

Sözer AN, *Hukukta Yöntembilim, Yorum Yöntemleri, Hukuk Oluşturma Yöntemleri (Yargıç Hukuku)* (7th edn, Beta Basım Yayım 2020)

Türk Hukuk Kurumu, 'Türk Hukuk Lûgatı'

Ünver Y and Hakeri H, *Ceza Muhakemesi Hukuku* (19th edn, Adalet Yayınevi 2022)

Uzun E, *Hukuk Metodolojisinin Sorunları* (4th edn, Nora Kitap 2020)

v. Savigny E, *Die Philosophie Der Normalen Sprache* (1st edn, Suhrkamp 1974)

v. Savigny FC, *System Des Heutigen Römischen Rechts III* (Veit 1840)

Wank R, *Die Juristische Begriffsbildung* (Beck 1985)

Wolter T, *Die Juristische Subsumtion Als Institutioneller Zeichenprozeß. Eine Interdisziplinäre Untersuchung Der Richterlichen Rechtsanwendung Und Der Forensischen Kommunikation* (Lang 1994)

Yayla M, *Ceza Muhakemesinde İspat ve Şüphe* (Seçkin Yayıncılık 2016)

Yelbaşı C, *Fransızca-İngilizce-Almanca Karşılıklarıyla Ansiklopedik Hukuk Sözlüğü* (Sim Matbaacılık 2014)

Yenisey F, *Uygulanan ve Olması Gereken Ceza Muhakemesi Hukuku, Duruşma ve KanunYolları* (2nd edn, Beta Basım Yayım 1990)

Yenisey F and Nuhoğlu A, 'Ceza Muhakemesi Hukuku' (Seçkin Yayıncılık 2020)

Yerdelen E, *Hükmün Gerekçesi* (Adalet Yayınevi 2015)

Yıldız AK, 'Ceza Muhakemesinde İspat ve Delillerin Değerlendirilmesi' (Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü 2002)

Yüksektepe MA, *Ceza Yargılamasında Hükmün ve Gerekçe* (Platon Plus Yayıncılık 2021)

